

D. D. Guttenplan A holokauszt pere

A holokauszt „tanítómeséi” közül talán Martin Niemöller lelkipásztor kíméletlen vallomása a legismertebb, amelyben elismeri saját cinkosságát a náci Németország közéletének fokozódó eldurvulásában. Valahányszor az amerikaiak a holokausztról beszélnek – kezdve Al Gore alelnöktől egy washingtoni holokauszt-megemlékezésen Mary Fischer AIDS-aktivistáig az 1992-es Republikánus Konvencióban –, Niemöller közömbösségének példázata: „de én nem voltam zsidó”, mindig előkerül. Azon dolgok közé tartozik, amelyeket mindenki tud a holokausztról, hasonlóan a legyilkolt zsidók zsírából főzött szappanrudakhoz és a dachauai és belsenii gázkamrákhoz.

„Először a zsidókért jöttek...”

A baj csak az, hogy ami köztudott a holokausztról, az nem mindig igaz. Jóllehet a szappanná olvasztott emberek hátborzongató meséje valóban szerepelt a náci elfoglalta Európából érkező első tudósításokban, ma már a történészek – mint kitalációt – egyhangúlag elvetik azt – hasonlóan a szövetségesek propagandagépezete által az első világháború idején gyártott megtorlási történetekhez. A dachauai koncentrációs táborban valóban volt gázkamra, de sohasem használták. Belsenben egyáltalán nem voltak gázkamrák.

Vagy, ahogy az már lenni szokott, a náci nem is a zsidókat vitték el elsőként. Valójában, ahogy arra Peter Novick is rámutat A holokauszt az amerikai életben (The Holocaust in American Life) című legújabb, zseniális és provokatív könyvében, „először a kommunistákért jöttek” – e körülményt Niemöller is megerősítette, aki így folytatta: ...de én nem voltam kommunista – így nem szóltam semmit. Aztán a szociáldemokratákért jöttek, de én szociáldemokrata sem voltam – így semmit nem tettem. Majd a szakszervezetiek következtek, de én nem voltam szakszervezeti. És aztán a zsidókért jöttek, de én nem voltam zsidó sem – így nem sokat tettem. És mire eljöttek értem is, addigra senki nem maradt, aki kiállhatott volna mellettem.

Novick bemutatja, ahogyan Gore, Fischer és a washingtoni Holocaust Múzeum „óvatosan kihagyják a kommunistákat”, amikor a saját változatukban adják elő Niemöller prédikációját. Ugyanakkor Novick azt is leszögezi, hogy az óvatosság és a politikai számítások kezdettől fogva befolyásolták a holokausztról szerzett ismereteinket. Maga a szó is – a görög holos (egész) és kaustos (égett) összetételéből – vitatott. Bizonyos körökben a héber soát (megsemmisülés, pusztulás) használják. Arno Mayer princetoni történész, a *Hogyan nem sötétült bele az ég?* (Why Did the Heavens Not Darken? 1988) című, vitatott tanulmánya témájának meghatározására a „judeocídium” kifejezést alkotta meg.

A háború utáni években az európai zsidóság sorsáról sokáig nem beszéltek. Részben azért, mert amint a Mausban, e képregényben elbeszélte „túlélési meséjében” a szerző, Art Spiegelman apja megjegyzi: „amúgy sem akar senki ilyen történeteket hallani”, részben pedig azért, mert az amerikai katonák által fölszabadított táborok – például Dachau és Buchenwald – lakóinak csak mintegy egyötöde volt zsidó. Edward R. Murrow 1945-ös, híres buchenwaldi tudósításában a „zsidó” szó egyszer sem hangzik el. Deborah Lipstadt, a holokauszt korabeli amerikai sajtójáról szóló tanulmány, a *Hihetetlen* (Beyond Belief, 1986) szerzője megállapítja, hogy a tudósítók egy része még akkor is vonakodva ismerte be „önmagának és olvasóinak” a népiártás valóságát, amikor bizonyítékokkal szembesült. A vonakodást Lipstadt részben az antiszemitizmusnak tulajdonítja.

Novick, aki történelmet tanít a Chicagói Egyetemen, az amerikaiak háború utáni tartózkodását mással magyarázza: a hidegháborúval bekövetkezett átrendeződés után a holokauszt taglalása szöges ellentétben állt az Egyesült Államok érdekeivel. „1945-ben – írja Novick – az amerikaiak ünnepeltek, amikor a szovjet csapatok romokba döntötték Berlint; 1948-ban viszont megszervezték a Légihidat, hogy megvédjék a »derék berliniekét« a szovjet fenyegetéssel szemben.” Az ezt kísérő ideológiai áthangszerezés nyaktörő sebességgel történt meg, de az ötvenes évek Amerikájában a kommunistákat leszámítva csak igen kevesen hajtogatták, hogy „Emlékezzetek a hatmillióra!” A legtöbb amerikai számára, beleértve az amerikai zsidókat is, a holokauszt a „rossz rémtett” volt – beszélni róla a legjobb esetben is kényelmetlen volt, a legrosszabban viszont gyanakvásra adott okot.

Manapság a holokauszt mindenütt jelen van. Az olyan filmek, mint a Schindler listája és a Sophie választása, tévéműsorok, regények, emlékiratok és történelmi munkák mind hozzáadnak valamit ahhoz, amit – Raul Hilberg, a téma igen jeles kutatójának szavaival – „az európai zsidók elpusztításáról” tudunk, vagy tudni vélünk. Hilberg azonos című munkája 1961-ben jelent meg először, de csak azután, hogy a Columbia és az Oklahomai Egyetem kiadói hosszasan kotlottak rajta, a Princeton kerek perec visszautasította, és hogy végül egy cseh menekült adományozott tizenötezer dollárt a kiadási költségek fedezésére. Az első recenziók többnyire visszautasítók voltak, és évek teltek el, amíg Hilberg valamilyen díjat nyerhetett.

Hogy lássuk, mennyire megváltozott minden, ahhoz elég csupán Benjamin Wilkomirski *Részletek* (Fragments, 1995) című könyvének fogadtatását felidézni. Neves tudósok támogatásával felvértezve a *Részletek* elnyerte a Nemzeti Zsidó Könyvdíjat (National Jewish Book Award) az önéletrajz/memoár kategóriában, maga mögé utasítva Elie Wiesel és Alfred Kazin munkáit. Noha később bebizonyosodott, hogy „Wilkomirski” valójában Bruno Dössekker

svájci zenész, akinek visszaemlékezése a koncentrációs táborokban töltött gyermekkoráról az utolsó betűig a képzelet szüleménye, a könyv továbbra is vonzotta az olvasókat. Ilyen a holokauszt-irodalom iránti közérdeklődés. Mitől következett be ez a változás? Peter Novick különféle tényezőket sorol fel: a hidegháború fokozatos enyhülését, a neonácizmus elterjedését Németországban és az Egyesült Államokban, Anna Frank naplójának (Anne Frank: *The Diary of A Young Girl*) 1952-es kiadását, illetve későbbi színpadra- és filmrevitelét. De a legnagyobb hatást szerinte egymagában a náci háborús bűnös, Adolf Eichmann elrablása és pere jelentette. Ebben az esetben is az első reakciók többsége negatív volt: a *The New Republic* azt írta, hogy „Izraelnek be kell látnia tévedését és vissza kell szolgáltatnia Eichmann” Argentínának. A *The Wall Street Journal* amiatt aggódott, hogy az eljárások csak az oroszok érdekeit szolgálják. De a per előrehaladtával napvilágra kerülő részletek pusztán sokasága legyőzte az effajta szkepticizmust. A per a televízió is közvetítette, és az amerikai közönség először szembesült a holokauszttal, mint a háború általános vérontásától különböző eseménnyel. A Hannah Arendt Eichmann Jeruzsálemben (*Eichmann in Jerusalem*, 1965) című könyve fölötti vita – Arendt Eichmann hétköznapiasságát hangsúlyozta, amit ő „a gonosz banalitásának” nevezett, ezt viszont számos elemző túlságosan együttérzőnek tartotta – csak tovább fokozta az érdeklődést.

Most, csaknem negyven évvel Eichmann kézre kerítése után a holokauszt ismét per tárgya. Az illetékes bíróság ezúttal Londonban székel, a Királyi Bíróságok 37-es számú tárgyalótermében, ahol a következő hónapokban Charles Gray, a királynő ítélőszékének bírása elnökletével zajlik majd a David Irving kontra Penguin Books és Deborah Lipstadt ügy. Irving, aki a Harmadik Birodalomról szóló számos könyv szerzője, úgy véli, hogy a holokauszt „egy rosszul összetákolt legenda”. Irving nem tagadja, hogy sok zsidó pusztult el. Azt viszont igen, hogy bármelyikőjüket is gázkamrákban gyilkolták volna meg, hogy Hitler személyesen rendelte volna el az európai zsidóság megsemmisítését, és hogy a mézárások bármilyen lényeges pontban is különböztek volna a második világháború egyéb atrocitásaitól. Természetesen sok más megrögzött jobboldali érvelt már hasonlóképpen. Irving abban különbözik ezektől, hogy a holokausztról kifejtett nézetei egy olyan életmű fényében jelennek meg, amelyet Nagy-Britannia és az Egyesült Államok egyes vezető történészei tiszteltek, olykor csodáltak.

Deborah Lipstadt A holokauszt tagadása (*Denying the Holocaust*, 1993) című könyvében azzal érvel, hogy éppen Irving jelentős hírneve teszi őt „a holokauszttagadás egyik legveszélyesebb szószólójává”. „A történelmi tényeket ismertetve” – írja – „addig ferdíti azokat, amíg hozzáidomulnak ideológiai beállítottságához és politikai céljaihoz”. Irving szerint mindez rágalom. Készségesen elismeri, hogy valóban kijelentette, miszerint „Auschwitzban soha nem voltak gázkamrák”, és hogy „az építményeket, amelyeket az ember ma turistaként Auschwitzban láthat, a lengyel hatóságok húzták föl a második világháború után”, és hogy „mind hamisítvány”. Ettől ő nem válik holokauszttagadóvá, mert, mint mondja, megjegyzései „igazak”. Irving gyakorlatilag nemcsak Lipstadtot, hanem magát a holokausztot akarja perelni – és ehhez az erőfeszítéséhez az idevágó brit jogszabályok hathatós segítséget fognak nyújtani.

Az Egyesült Államokban egy rágalmazási perben a bizonyítás terhe a sértettre hárul – egy amerikai eljárás során Irvingnek mint közszereplőnek nemcsak azt kellene bizonyítania, hogy Lipstadt kijelentései valótlanok, hanem azt is, hogy azokat „a valótlan tudatában” vagy az igazság „teljes semmibevételével” tette. Nagy-Britanniában a bizonyítás a vádlott dolga. Lipstadtnak nem lesz elegendő rámutatnia arra, hogy még a történészek is – akik „mindig tanulnak valamit” Irvingtől, köztük Gordon Craig Stanford, aki elismeréssel szól Irving „kutatói energiájáról, publikációinak témaköréről és erőteljességéről” – „ostobának és könnyen cáfolhatónak” (Craig szavai) tartják Irving holokausztról vallott nézeteit. Lipstadtnak gyakorlatilag meg kell cáfolnia azokat. Azt is világossá kell tennie, hogy a bizonyíték annyira egyértelmű, hogy Irving álláspontja csak a tények szándékos félreolvasása vagy tudatos elferdítése révén tartható. Ez nem lesz könnyű.

A gond nem a bizonyítékok hiányából származik. Hilberg megközelítésében az európai zsidóság megsemmisítése lényegében egy bürokratikus folyamat volt, „egy sor adminisztratív lépés”-nek az eredménye. Az Endlösung – a zsidókérdés „végső megoldása” – során a náci hatalmas intézményre utaló nyomokat, vásárlási utalványokat, rekvirálási nyomtatványokat, jelentéseket, dossziékat és tervrajzokat hagytak maguk után. Auschwitzban például mintegy egymillió zsidót irtottak ki, és valamennyiüket máshonnan kellett vonaton odaszállítani a háború kellős közepén, amikor a vasutak a német hadsereg utánpótlási vonalait jelentették.

A gyilkos gázt (Zyklon B) fizetni kellett. És a kemencéket, amelyekben a holttesteket égették el, különlegesen kellett megépítenie a Topf és Fiai nevű német cégnek, amely a modell védjegyét birtokolta. Végül pedig, minden egyes feldolgozott Stück – azaz „darab”, ahogy a náci a zsidókat nevezték – után számolni kellett bizonyos tartozékokkal: pénzzel, ékszerekkel, személyes tárgyakkal, fogarannyal, hajjal.

Hilberg három kötetben térképezi fel ezt a bürokráciát, de a holokauszt lényegét érintő adatok a könyv végén lévő táblázatokban vannak. Az „Ok szerinti elhalálozások” táblázatából például az derül ki, hogy több mint nyolcszáz ezer zsidó „a gettóba zárás és az általános nélkülözés” miatt halt meg, több mint 1,3 millió „szabadtéri kivégzés” által, míg körülbelül hárommilliót a táborokban öltek meg – ebből 2,7 milliót haláltáborokban: az olyan különleges megsemmisítő központokban, mint a sobibori, a treblinkai és a belzeci. Összehasonlításképpen: más táborokban, beleértve a dachau és buchenwaldi koncentrációs táborokat is, százötvenezer pusztult el. Az „Ország szerinti” táblázatban Hilberg számadatai a lengyelországi hárommilliótól a luxemburgi ezernél kevesebbig változnak, míg az

„Évek szerintiben” a grafikonok hullámzó tendenciát mutatnak. De mindhárom táblázatban a végösszeg azonos: 5,1 millió zsidó.

Más történészek vitatják Hilberg számításait, és egy, a hatmillióhoz közelebb eső szám mellett érvelnek. A kutatók abban is megosztottak, hogy pontosan mikor és miért tértek át a náciok a zsidók kivándorlását szorgalmazó politikáról (amely Németország zsidóságának felét mentette meg) a kiirtás politikájára (amely a görög zsidók kilencven százalékának elpusztításáért felelős). De vitatkoznak a táboroknak a német gazdaságban betöltött szerepéről is. David Irving kihasználja ezeket a megosztottságokat – ahogyan kiaknázza az Auschwitz-komplexum körüli bizonytalanságokat is, ahol a Siemens- és Krupp-üzemek, az IG Farben szintetikus gumigyára és néhány szénbánya egyazon helyen működtek Birkenauval, a jól felszerelt megsemmisítő központtal, amelyben közel egymillió embert gázosítottak el. De az ő érvelése másról szól.

Az, hogy David Irving konkrétan mit gondol a holokausztról, homályban marad. Olykor a megértés angyalának tűnik, aki buzgón keresi az ellenfeleivel való megegyezést. „Nem szállok vitába szinte egyetlen holokausztról tett kijelentésükkel sem”, mondta nekem nemrégiben, „amelyeknek jó részével – úgy kilencven százalékkal – teljes mértékben egyetértek”. De korábban beszélt már a holokauszt „abszurd legendáiról”, főként a gázkamrák „mítoszáról”, mint „a német népre szálló vérvádról”. Irving azt állítja, hogy Hilberg számítása nemcsak hogy elhibázott, de egy nagyságrenddel téved is, és hogy a náci zsidó áldozatainak száma inkább százazrekben, mintsem milliókban mérendő. Ő, mint a BBC riporterének mondta, „gázkamratagadónak” vallja magát. Végül pedig, az állításait megcáfoló bizonyítékokat mint háború utáni koholmányokat, elveti.

Irving érvei hajlékony természetűek, és az évek során ő maga számos ellentmondásos álláspontra helyezkedett. De céljában következetes: „Ha a holokausztot valódi méretére csökkentjük”, mondta 1996-ban az ausztrál televízióban, „hasonlíthatóvá válik a második világháború során elkövetett egyéb bűntettekhez”.

Deborah Lipstadt számára David Irving Adolf Hitler „odaadó híve”, aki, „hogy történelmileg tarthatatlan következtetésekre jusson”, dokumentumokat torzít el, és tévesen jelenít meg adatokat. Érveinek összessége, mondja Lipstadt, egyenlő a holokauszttagadással – amely állításnak szerinte semmivel sincs nagyobb hihetősége, mint annak, hogy a Föld lapos. Irving úgy véli, a „holokauszttagadó” címke önmagában rágalmozás, eszköz az ő kényelmetlen igazságainak elhallgattatására. A két fél meg-egyezett, hogy az érintett témák túlfelül összetettek, a bizonyítás és értelmezés kérdése pedig kényes ahhoz, hogy egy esküdtszék előtt vitassák meg. Ehelyett Charles Gray bíró döntésén múlik majd, hogy ki mond igazat. De az egész világ figyelni fog.

A „csirkefogó”

David John Cawdell Irving, négy testvér közül a legfiatalabb, 1938. március 24-én született. Apja hajóstiszt volt, és némely interjújában Irving igyekszik vidéki benyomást kelteni. „Anyám”, mondja, „művész volt”. Aztán észbekap. „A reklámszakmában dolgozott. Tintarajzokat készített a Nővérek Világa című folyóiratnak.” Egy angol számára, akinek olyan fejlett érzéke van a társadalmi különbségekre, mint Irvingnek, ez egészen mást jelent. Az Irving család Ongarban lakott, egy lepattant külvárosban, amelyet a pénz hiánya csak még sivárabbá tett.

Amikor Irving négyéves volt, apja hajóját, az Edinburgh-t megtorpedózták a németek. Apja túlélte, de soha nem tért vissza családjához. „Egész életemben talán kétszer láttam apámat”, mondja Irving. „A háború alatt volt egy fatuskókra állított Ford gépkocsink. Emlékszem, amint gyermekként olykor bemásztam az ajtaján.

A kocsni alatt egy viharvert kartonböröndöt találtam, amelyet anyám csak úgy odahajított, és amely tele volt rothadásnak induló, penészes tengerész-egyenruhával.”

A háború rányomta bélyegét Irving gyerekkorára. „Emlékszem”, meséli, „amint 1944 júniusában, a southsea-i parton állva néztem a kihajózó inváziós flottát. Anyám azt mondta, legtöbbször talán soha nem tér haza.” „Egy jelentéktelen állami iskola” nappali tagozatos diákjaként Irvingnek „rendszeres verésben” volt része. Bevallása szerint „az utolsó verést akkor kaptam, amikor az iskola főbejárata fölé egy négyméteres, sarlós-kalapácsos zászlót aggattam. Ki kellett hívni a tűzoltókat, hogy leszedjék onnan... Nagy csirkefogó voltam.”

Egy évvel korábban Irving iskoladíjat nyert műértékelésből. A díj egy tetszés szerinti könyv volt, amelyet a miniszterelnök-helyettes adott át. „A nyomtatványra azt írtam, hogy a Mein Kampfot szeretném kapni. A helyi sajtót tömegestől odacsődítettem, hogy lefényképezzenek, amint a miniszterelnök-helyettes átnyújtja nekem a Mein Kampf egy példányát. Fölmentem a pódiumra és átvettem a díjat – egy német–orosz technikai szótárt! Azóta sem olvastam a Mein Kampfot.”

Irvinget botránykavaró természete bajba sodorta az Imperial College-ban is, ahol egyéves ösztöndíjat kapott. A diáklap „1956-ban főcímben hozta le azt a kijelentésemet, hogy a londoni egyetemisták tizenhét százaléka szélsőbaloldali vagy kommunista”, mondja. „A tizenhét százalék jutott eszembe elsőnek. Csak ráböktem egy törzsszámra.” Miután elbukott a matekvizsgán, az ösztöndíját is megvonták tőle – a bukásért tanárát, „az ismert kommunistát” okolja.

Hogy tanulmányait másodéven is finanszírozhassa, Irving beállt egy betonépítő brigádba. Ugyancsak akkoriban került a Brit Fasiszták Szövetsége volt elnökének, Oswald Mosleynak a hatása alá, aki a parlamenti választásokra készült. A Királyi Légierőbe való felvételét orvosi indoklással utasították el. Amennyiben Mosley furcsa vonzalom volt

egy második világháborús veterán fiától, Irving válasza a légierő visszautasítására még furcsább volt. Levelet írt Kruppnak, a volt náci fegyvergyártónak, és felvételét kérte acélművükbe. A cég azonban a háború után a szövetségesek kezébe került, így kérését nem tudták teljesíteni. Ellenben a rivális Thyssen, amelynek tulajdonosai összevesztek Hitlerrel, miután hatalomra segítették őt, egyéves szerződést ajánlott neki. Irving középiskolai némettudását acélmunkás kollégái csiszolatlan folyékonyssággal egészítették ki; egyikőjük – egy drezdai születésű – lett Irving első könyvének témája.

A férfi 1945 februárjában túlélte a város szövetségesek általi gyújtóbombázását; a légitámadásról szóló szívbemarkoló beszámolója a felfedezés erejével hatott Irvingre, aki nyomban munkához látva túlélőket kérdezett meg, és német és szövetséges archív anyagokat tanulmányozott át. Az 1963-ban kiadott Drezda elpusztítása (The Destruction of Dresden) azonnal sikerkönyv lett. A könyv háborzongató fényképei a halottaikat elégető németekről, amelyeket Irving új kapcsolataitól szerzett be, hatalmas sajtófigyelmet biztosítottak azon kijelentésének, mely szerint a bombázás során 135 ezer ember pusztult el – ez több mint kétszerese volt a hivatalos becsléseknek.

„Én vezettem be Drezdát a horror szótárába” – mondja büszkén Irving. „Az emberek most ugyanúgy ejtik ki Drezda nevét, mint Auschwitzét vagy Hirosimáét. Ez az én szerény hozzájárulásom a közbeszédhez.”

Az utóbbi években Irving becslései a drezdai halálozási számokról harmincötezer és kétszázötvenezer között ingadoztak. És szintén az utóbbi években Irving Drezdát olykor egyenesen Auschwitzhoz hasonlította. „Mintegy százezer ember halt meg Auschwitzban”, mondta egy 1991-es interjújában. „Még ha nagyvonalúak is akarunk lenni, és azt mondjuk, hogy egynegyediket, azaz huszonötezeret, felakasztották vagy lelőtték – igaz, a huszonötezer is gyilkosság. (...) De hát annyi embert mi is elevenen megégettünk egyetlen éjszaka leforgása, és nem három év alatt, például Pforzheim városában. Ötször annyit öltünk meg egy éjszaka alatt Drezdában.”

Mindamellet, a Drezda elpusztítása akkoriban más miatt is fontos volt Irvingnek. A könyv piaci sikere lehetővé tette számára, hogy föl hagyjon diplomája megszerzésére irányuló erőfeszítéseivel. Azonnal nekilátott két további könyv, a német rakéta-program története és Adolf Hitler életrajza megírásának. „Lefordítottam a Nürnbergben felakasztott Wilhelm Keitel [tábornagy] emlékiratait”, mondja Irving. „Keitel fia mutatott be Otto Günshének, aki Hitler SS-adjutánsa volt – ő égette el Hitler holttestét. Mivel én voltam az az angol, aki Drezdáról írt, Günsche úgy döntött, hogy szóba áll velem. Ez előnyömre vált.”

Günsche Irving belépője lett „Hitler híveinek, szolgálóinak és segédeinek, ezredeseinek és helyetteseiknek belső körébe, akik a sírgödörnél találkoztak valahányszor egy közülük való meghalt. És a hír körbejárt: »A fickó rendben van.« Aztán egy idő után előhozakodtak naplóikkal és személyes irataikkal”, mondja Irving. Az eredmény a Hitler háborúja (Hitler's War) volt, amely 1977-ben jelent meg.

Lance Morrow a Time magazinban nehezen hihetőnek találta Irving Hitler-ről festett képét, amely „a Führert kissé zaklatott ügyvezető igazgató”-nak mutatta be, „aki túlságosan elfoglalt ahhoz, hogy pontosan tudjon az auschwitzi és treblinkai leányvállalatoknál történekről”. A történész Hugh Trevor-Roper recenziója a londoni Sunday Timesban szót ejtett ugyan Irving „következetes elfogultságá”-ról, de aztán így folytatódott: „Le a kalappal Irving fáradhatatlan tudósi teljesítménye előtt... Hosszú munkáját az elejétől a végéig élvezettel olvastam.” John Keegan katonai történész Irving „legnagyobb teljesítményének” nevezte a Hitler háborúját, amely „nélkülözhetetlen mindazok számára, akik a háborút alaposan meg akarják érteni”. Ilyen megjegyzésekbe csomagolva a könyv nyolcadik lett a brit sikerlistákon.

Irving nyilvánosság előtti hitelességét egyetlen figyelemre méltó törekvés próbálta megkérdőjelezni, amikor is az író Gitta Sereny és a riporter Lewis Chester a Sunday Times megbízásából ellenőrizték Irving dokumentumait és újrakérdezték forrásait, beleértve Günshét is. Összességében kevésbé hatásos cikkük tartalmazott ugyan néhány ártalmas részletet – köztük Günsche beismerését, mely szerint „azt kell feltételeznünk, hogy [Hitler] tudott” a zsidók kiirtásáról –, ám végül nemigen befolyásolta Irving folytatódó tündöklését.

Ennek egyik oka az volt, hogy a szerzők figyelme már eleve csak Hitler személyes felelősségének kérdésére irányult – kétségtelenül mintegy válaszként Irving agyonreklámozott ajánlatára, mely ezer dollárt kínált annak, aki dokumentumokkal tudja igazolni Hitler bűnösségét. És mivel Sereny szintén náci témákról ír, Irving megtehetette – és meg is teszi –, hogy, mint féltékeny vetélytársat, egyszerűen visszautasítsa. Végül pedig, ami talán a legfontosabb: noha Hitler szerepéről kialakított álláspontját nehéz volt lenyelni (még Keegan és Trevor-Roper sem vette komolyan a Hitler-háta-mögött elméletet), David Irving holokausztról vallott nézetei 1977-ben meglehetősen kifogástalanok voltak. A Hitler háborúja mutatójában, a „zsidók kiirtása” alatt tizenhét bejegyzés szerepel. Vannak hivatkozások „a chelmnói megsemmisítő táborra” és „a treblinkai megsemmisítő központra” is. És Irving érvelése, miszerint „a zsidók véres és esztelen lemészárlásának bűne számos, ma is élő német lelkiismeretét terheli, és nem csupán egy „örült diktátorét”, akinek parancsait „ellenkezés nélkül kellett végrehajtani”, noha vitatható, nem áll messze Daniel Goldhagen Hitler készséges hóhérjai (Hitler's Willing Executioners, 1996) című könyvének alap gondolatától – egy másik könyv, amelynek közönségsikerét tudós szakértők elutasítása sem tudta számottevően befolyásolni.

Valamennyi, Irving hírnevén esett foltot azonban kellőképpen eltávolított az 1983-as „Hitler-naplók” körüli botrányban való részvétele. Ekkor ugyanis a Newsweek, a londoni Sunday Times és a német Der Stern, amelyek zajos reklámhadjárat mellett siettek a naplókat kiadni, kénytelenek voltak beismerni, hogy átverték őket, vagy, hogy – így a Newsweek, amely megkerülte a naplók eredetiségének kérdését – igen kellemetlen számukra az ügy. A fő

áldozat Hugh Trevor-Roper, addigra Lord Dacre volt, aki a Times számára a naplók hitelesítette. Irving tönkretette a Der Stern 1983 áprilisi, hamburgi sajtótájékoztatóját; a naplók eredetét megkérdőjelező kijelentéseit a Ma (Today) című show-ban is megismételték. Az volt Irving legnagyobb órája, amelyre védelmezői ujjongva szoktak visszaemlékezni – legújabbán például Christopher Hitchens a Vanity Fairben, aki véleményét, miszerint „David Irving nemcsak egy fasiszta történész, hanem a faszizmus nagy történésze is”, éppen ezen incidens felidézésével próbálta alátámasztani.

A tudósvilág egy amatőr általi, fondorlatos felültetésének e mintapéldája, amely a legtöbb Irvingről készített portréban feltűnik, adós marad néhány részlettel. Először is,

Irving volt az, aki 1982-ben elsőként kereste meg a Timest ajánlatával, hogy Németországba utazik és az újság számára megvizsgálja a naplók eredetét. És noha a Der Stern sajtótájékoztatóján ő leplezte le a naplók eredetét, Trevor-Roper is megtette azt. Egy héttel később azonban Irving meggondolta magát – ez a szédítő fordulat kevés fényt vetett a hamis naplókra, viszont annál nagyobb reklámot csapott a Hitler orvosának titkos naplói (The Secret Diaries of Hitler's Doctor) című könyvének, amely a Führer orvosa, Theodor Morell feljegyzéseinek semmitmondó gyűjteménye, és történetesen ugyanazon a héten jelent meg.

Bármi is legyen történészi érdeme, az önreklámozásban Irving verhetetlen. Újságírók a politikai paletta bármely részéről egyöntetűen tanúsítják kiapadhatatlan segítőkészségét, amelletti eltökéltségét, hogy az archívumokat, dokumentumokat és újságcikk-gyűjteményeket feltétel nélkül hozzáférhetővé tegye. Jómagam két alkalommal is magamra maradhattam Irving dolgozószobájában. Ha bármi elrejtenevalója lenne, azt a szemünk láttára tenné.

A vádlott

Deborah Lipstadt, az Emory Egyetem modern zsidó- és holokauszt-történetének professzora, fájós hátú. Mint ő is tudja, állapotának nem tett különösen jót az a rengeteg idő, amit az atlantai otthona és ügyvéde londoni irodája közötti repülőutakon alvással töltött. Amikor a londoni szállodája melletti kávézóban beszélgetünk, azt a benyomást is kelti, mintha kibillent volna lelki egyensúlyából.

„Sokkal szívesebben lennék most az őszbe borult Georgiában, és kirándulnék az Appalache-hegység ösvényein”, mondja. Két könyv szerzőjeként, több száz interjú és tucatnyi tévés szereplés veteránjaként Lipstadt otthonosan mozog a sajtó világában, és politikusokat megszegyenítő könnyedséggel váltogatja a magán- és hivatalos jellegű témákat. Erős testalkatú, vörösesbarna hajú asszony, markáns arcvonásokkal és rekedtes New York-i hanggal; olyannak mutatja be magát, mint aki „mindig harcol”. „Ha mozgalmassá válna akarsz rendezni, ahhoz én nagyszerű vendég vagyok. Ha békére és nyugalomra vágysz, inkább ne hívj meg.”

De az Irving kontra Lipstadt ügy nem vacsoraparti, és Lipstadt nem városnézőbe jött Londonba. „Üdv! Én vagyok itt a vádlott”, mondja. „Ha nem harcolnám végig ezt az ügyet, távolmaradás okán megnyerné. És akkor azt mondhatná – azt mondanák – , hogy a londoni bíróság elismeri az ő holokauszt-definícióját. Erre ugyan sokan felkiáltanának, »Hisz ez nevetséges. Egyáltalán, ki hiszi ezt el?« De naivitás lenne azt gondolni, hogy elég csupán kijelenteni: »Ezt nem veszem figyelembe.«”

Deborah Lipstadtot nem naivításra nevelték – sem pedig arra, hogy megfutamodjék a küzdelem elől. Apja a húszas években jött Németországból az Egyesült Államokba.

„A gazdasági helyzet miatt – semmi köze nem volt az antiszemitizmushoz”, előzi meg a kérdést. Anyja Kanadában született. Maga Lipstadt 1947-ben született Manhattanben, de nem sokkal azután a család Queensbe költözött. „Ott zsidó iskolába jártam”, mondja, „és otthon is, az iskolában is, erőteljes zsidó neveltetést kaptam”.

Lipstadték „modern ortodoxnak” vallják magukat – egyrészt azért, hogy megkülönböztessék magukat a fekete kalapot és kaffánt viselő hasszidoktól, másrészt hogy jelezzék, noha tiszteletben tartották a zsidó étkezési szokásokat, és inkább a héber, mintsem a világi naptár rendszerezte napjaikat, nem fordultak el a modern élettől. „Színház, opera, könyvek, folyóiratok, múzeumok – nagyon is evilágiak voltunk.”

Lipstadt egyes környezetben nőtt fel, de kapcsolata a nem zsidókkal nagyon korlátozott volt. „Ha valaki hagyománytisztelő családban nő fel, nappali iskolába jár, és kóser eszik, gyakorlatilag más rendszer szerint éli életét”, mondja. Az osztálykülönbség szintén közrejátszhatott ebben. A német zsidók kényelmes, vallásos, kulturálisan telhetetlen, kissé kevély, de társadalmilag tudatos világa nehezen érthető egy kívülálló számára, noha Isaac Bashevis Singer prózája ironikus fogódzót kínál hozzá.

Amikor a család a hatvanas évek közepén visszaköltözött Manhattanbe, Singer a szomszédban lakott. De Lipstadt pont olyan büszke arra is, hogy a polgárjogi harcos Andy Goodman családja szintén az utcájukban lakott. Amikor Goodman holttestét két társával, James Chaney-ével és

Michael Schwermerével együtt megtalálták a Mississippiben, Lipstadt apja – akinek egy kis sírkőfaragó vállalkozása volt – kapott megrendelést sírköve elkészítésére. „A polgárjogi mozgalmak nyarán”, mondja Lipstadt, „túl fiatal voltam ahhoz, hogy Délre menjek, de ha idősebb lettem volna, biztosan lemegyek. Emlékszem, amikor 1964-ben vagy '65-ben anyámmal fölmentünk a Harlembe, hogy részt vegyünk egy felvonuláson. Anyám ötlete volt.”

A City College-ban, mondja Lipstadt szomorúan, tagja volt „az utolsó generációnak, amely még igazi oktatásban

részesült”. Politikatudományt és történelemet tanult, első évét Izraelben töltötte. „Fölvettem néhány órát holokauszt-történetből, és sokkal több túlélővel ismerkedtem meg, mint azelőtt. Noha gyerekkoromban találkoztam már másokkal is, nem tudtam, hogy túlélők. A szüleimnek rengeteg német zsidó barátjuk volt, de én nem mint túlélőket ismertem őket, hanem mint Peiseréket vagy Ullmanékat.”

A tanév végén kitört a hatnapos háború. Lipstadt úgy döntött, még egy évig Izraelben marad: „Ha már egyszer ott voltam 1967 júniusában, semmi értelmét nem láttam júliusban hazamenni.” Miután visszatért Amerikába, beiratkozott a Brandeis Egyetem judaisztika szakára. Érdeklődési köre változóban volt.

„Emlékszem, amint egyszer az Upper East Side-i zsinagógába, ahová szüleim jártak, SNCC-s (Student Non-Violent Coordinating Committee – Diákok Erőszakmentes Koordináló Bizottsága) kitűzőmmel jelentem meg, és valaki rám kiáltott: »Ezek baloldaliak, antiszemiták és borzalmas emberek!« Iszonyúan megdühödtem!”

1968-ban Lipstadt is, mint sok más generációjabeli zsidó, a polgári jogoktól a zsidó ügyek irányába távolodott, aminek fő oka az iskolák közösségi ellenőrzéséért folytatott keserves harc volt, amely Brooklyn Ocean Hill és Brownswill kerületeinek többnyire fekete szülői és a túlnyomórészt zsidó tanárok szakszervezete között zajlott. Egyik felet sem lehetett rasszistának nevezni – és miután a szakszervezet sztrájkba fogott ahelyett, hogy átadta volna az irányítást a szülőknek, a barikád mindkét oldalára kerültek zsidók. De amit Lipstadt tapasztalt, az „nyílt antiszemitizmus volt olyan emberek részéről, akiknek a harcáról mindig is azt gondoltad, hogy... Amerika lényegéhez tartozik”.

Neveltetése ellenére Lipstadt nem tartja magát ortodoxnak. Az zavarja, hogy a legtöbb ortodox vallási szertartás a nőknek még a megemléztetését is kizárja. „Azt akarom, hogy legalább elismerjék, hogy csak a férfiakról beszélnek. Mert ha a rabbi kiáll és azt mondja, »minél több emberre lenne szükségünk holnap reggel«, én eljövök.” De a szervezett vallással szembeni ellenérzése – „bármely zsinagógában, amelybe betérek, egyformán boldogtalan vagyok”, mondja félig viccesen – nem idegeníti el a szervezett judaizmustól. „Magánéletem legnagyobb része zsidóságomhoz kötődik. Zsidóként élni, zsidónak lenni, kulturálisan, vallásosan, szellemileg – ez az, amihez a legjobban értek.”

„Egy papír-Eichmann”

Amikor David Irving és Deborah Lipstadt szemtől szemben állnak majd a londoni tárgyalóteremben, nem az lesz az első találkozásuk. 1994 novemberében ugyanis találkoztak már, amikor Irving felbukkant egy atlantai előadáson, amelyet Lipstadt arról tartott, hogy egy történelmi vitában veszélyes a holokausztagadókat „a másik oldalként” legitimizálni – ez volt az előző évben kiadott A holokauszt tagadása is egyik témája. Irving az eseményt megörökítette naplójában, amelyet később saját internetes honlapjára is föltett.

Akkor én illemtudóan fölemeltem kezem. Amikor szót kaptam, valódi angolsággal jó hangosan ráripakodtam: „Jól értem, Lipstadt professzor, hogy ön nem történész, hanem teológus?” Azt válaszolta, hogy teológiát tanít, de történelemmel is foglalkozik. Mire én egy újabb mérgezett nyilacsukat lőttem ki: „Én vagyok az a David Irving, akiről beszédében oly lesújtóan szólt...”

Egy köteg húszdolláros lobogtatva Irving megismételte érvényes ajánlatát. Lipstadt megpróbált más kérdésekre is válaszolni, de Irving beszámolója szerint „jó néhányszor meglóbbáltam a fejem fölött a bankókat, miközben beszélt, és azt sziszegtem: »ezer dollár...!«”

Naplójából továbbá azt is megtudjuk, hogy könyveiből Irving sikeresen szétosztott néhány ingyenpéldányt a részt vevő diákok között, akik az előadás után megilletődve álltak sorba aláírásáért: „Édes győzelem. Aztán diákok jöttek oda, hogy aláírjam nyomtatott meghívóikat: megtettem – a hátoldaluk üres volt, ami azt jelentette, hogy vagy nem kértek Lipstadttól aláírást, vagy az én nevem után kellett aláírnia. Teljes Győzelem! Elégtétel!”

Három észrevétel azonnal kikíváncozik: 1. 1994 novemberére Irving már pontosan tudta, hogy Lipstadt több ízben és nyilvánosan bírálta munkáit; 2. A holokauszt tagadása 1994-ben jelent meg Nagy-Britanniában, mégis 3. Irving, aki távolról sem tűnt sértődöttnek, vagy olyannak, mint aki éppen azon lenne, hogy a bíróságon keresse igazát, szemmel láthatóan élvezte a „csirkefogót” játszani a Lipstadttal vívott lovagi összecsapásaiban, és világosan érezte, hogy ebben a játszmában az előny nála van.

David Irving egészen 1996 szeptemberéig nem indított rágalmozási pert. Az előző év tavaszán a St. Martin's Press leállította Irving Göbbels: A Harmadik Birodalom lángelméje (Goebbels: Mastermind of the Third Reich) című könyvének kiadását. Irving múltjának ismeretében – amely egy modern vagy egy könyvtári belépő birtokában bárki számára hozzáférhető – némi botrány várható, sőt talán szívesen látott is volt. Ugyahogy amikor a Publishers Weekly „visszataszítónak” bélyegezte Irving könyvét, a zsidó szervezetek felháborodásukat fejezték ki, és mindenki Deborah Lipstadt kijelentését idézte, miszerint a St. Martin's Press sem szerződtené a fehér felsőbbrendűséget hirdető, louisianai David Duke-ot egy faji kérdésekről szóló könyvre, a kiadó keményen tartotta magát. Úgy körülbelül két hétig.

Valamikor a Daily News március 22-i címlapsztorija, A fönáci életrajzírója vihart kavart, és Frank Rich április 3-i, New York Times-beli cikke között, amelyben Irvinget „Hitler arculattervezőjének” titulálta, Irving kiadói elvesztették türelmüket, és bejelentették, hogy megdöbbenéssel – megdöbbenéssel! – fedezték fel: a könyv, amelyet a boltokba

készültek éppen szállítani, hirtelen kiadhatatlanná vált.

E döntés legfőbb következménye az volt, amint Christo-pher Hitchens a botrányról írott vitriolos összefoglalójában helyesen rámutatott (Vanity Fair, 1996. június), hogy egy a holokausztról „elfajult nézeteket” valló férfit a szólásszabadság bajnokává avanszált. Egyik mellékhatása az volt, hogy ráaggatta a Göbbels-könyvre az üldözött irodalom címkéjét. Egy másik pedig az, hogy Gordon Craiget a The New York Review of Booksban megjelent négyoldalas recenziójában öntelt kijelentésre ösztönözte: „Irving elhallgattatása túlságosan magas ár lenne azért, hogy az általa okozott kellemetlenségtől megszabaduljunk.” Majd így folytatta: „Az igazság az, hogy Irving a téma számos kutatójánál sokkal többet tud a nemzetiszocializmusról, és az 1933–1945-ös tanévek diákjai többet köszönhetnek” az ő kutatásainak, „mint amennyit általában bevallani hajlandók.

Az olyan embereknek, mint David Irving... pótolhatatlan helyük van a történelmi vállalkozásban, és nem engedhetjük meg magunknak, hogy nézeteiket figyelmen kívül hagyjuk.”

„Nem engedhetjük meg magunknak.” Ha Craignek igaza van, akkor mi – akiknek közünk van „a történelmi vállalkozáshoz” – mind sértett felek vagyunk, akik megfosztattak Irving egyedülálló hozzájárulásától. De mi van akkor, ha téved? Mi van, ha Irving munkája hamis, felületes, antiszemita és becstelen? A kérdés ismerősen cseng. A hetvenes évek végén a francia értelmiség a Faurisson-ügyön rágódott, amely akkor kezdődött, amikor Robert Faurisson, a Lyoni Egyetem irodalomprofesszora azzal a „jó hírrel” lepte meg a Le Monde olvasóit, hogy a gázkamrák nem léteztek. „A feltételezett hitleri gázkamrák”, mondta Faurisson, „és a zsidóság úgynevezett kiirtása egyetlen történelmi hazugságot alkot, amelynek fő haszonélvezői Izrael állam és a nemzetközi cionizmus, fő áldozatai pedig a német nép, de nem annak vezetői, és az egész palesztin nép.”

Az ügy különlegessége abból fakadt, hogy Faurisson nyilvános támogatói főként a francia politikai paletta szélsőbaloldaláról kerültek ki. Attól kezdve, hogy a nyelvész és politikai aktivista Noam Chomsky is nevét adta a Faurisson szólásszabadságát védő kampányhoz, a vita tengerentúli méreteket öltött.

Christopher Hitchens azt írta egyszer, hogy „a szóláshoz való jog védelmezése vagy elismerése nem kötelez arra, hogy bármilyen megjegyzést is tegyünk a mondanivaló igazságára vagy érdemére nézve”. Valóban, a beszélő nézeteinek valamiféle besorolása, emlékeztette Chomskyt finoman Hitchens, csak a szólásszabadság védelmezőinek szolgáltathatna „eggyel több okot arra, hogy ne találgassanak” azokat a nézeteket illetően. Hitchens tizenöt esztendővel ezelőtt írta e szavakat – öt évvel azután, hogy az első szívességet tette nekem egy hosszú, máig töretlen sorozatban. Úgyhogy nem nagy élvezettel emelem itt ki, hogy első hibája az Irving-ügyben saját jó tanácsának semmibevétele volt, amikor Irvinget „a fasizmus nagy történetírójának” nevezte.

Második tévedése az a feltételezése volt – és ebben már társakra lelt –, hogy Irving valójában a kritikusait akarta vitába kényszeríteni. Mert ha ez lett volna a célja, akkor csak annyit kellett volna tennie, hogy kivár. „Valaki”, jelentette ki magabiztosan Hitchens, „minden bizonnyal ott folytatta volna, ahol a St. Martin's abbahagyta.” Ehelyett Irving rágalmazásért beperelte Deborah Lipstadtot és kiadóját, a Penguin, Angliában (ahol Lipstadt költségei több százezer fontra rúgnak majd, akkor is, ha megnyeri a pert). Ezen a ponton vált nehezen védhetővé az a vélemény, hogy Irving szólásszabadsága forgott kockán.

Egy dolog azzal érvelni, hogy a St. Martin's gyáva meghátrálása többet ártott – a nyílt vita és a holokauszt nyilvános megértése ügyének –, mint ha simán kiadta volna a könyvet és hagyja Irvinget elkárhoztatni. És egészen más dolog azt fenntartani, hogy bármely kereskedelmi könyvkiadónak kötelessége lenne Irvinget vagy bárki mást kiadni.

Az állam hatalma és a piac döntései közötti alapvető különbséget igen tágan lehet értelmezni. Amikor Lipstadt azzal érvel, így a holokauszt tagadásában is, hogy „a törvényi megszorítások fő hátránya az, hogy a tagadókból mártírt csinál”, olybá tűnik, mintha az ellenséges nézeteknek az államhatalom általi visszaszorítását inkább taktikai, mintsem elvi okokból vetné el. Faurisson fő ellenlábas, a francia klasszicista Pierre Vidal-Naquet más véleményen van: „Együttélne Faurissonnal? Bármilyen más hozzáállás azt jelentené, hogy a történelmi igazságot a törvény igazságának tekintenénk, amely azonban más alkalmazási területek számára is hozzáférhető, igencsak veszélyes magatartás.”

Az író Vidal-Naquet, akinek állásfoglalásai a francia kormány Algériában alkalmazott kínzásainak elítélésétől a palesztin nép jogainak támogatásáig terjednek, sok tekintetben Chomsky francia megfelelője volt. Mégis, talán mert mindkét szülőjét a nácik deportálták (anyja Auschwitzban halt meg), Vidal-Naquet egyformán fontosnak érezte, hogy rámutasson Faurisson hamisításaira és támogassa a hamisításhoz való jogát. Az állam szerepével szembeni szkepticizmusa Lipstadtban nem talált követőre – nem úgy, mint a holokauszt „megvitatása” elleni érvelése.

Vidal-Naquet ezt írta:

Egy valódi Eichmann ellen csak fegyverrel, és ha kell, fortéllyal lehet fölvenni a harcot. Egy papír-Eichmannal viszont papíron kell megküzdeni... Ily módon nem helyezzük magunkat ugyanarra a szintre ellenségünkkel. Nem őt „vitatjuk meg”, hanem bemutatjuk hazugságainak és hamisításainak mechanizmusát, ami módszertanilag a fiatalabb generációk hasznára válhat.

Csak egymás mellé kell helyeznünk Az emlékezet gyilkosainak (Assassins of Memory), Vidal-Naquet Faurissonnak adott elegáns, visszafogott, ám lehangoló válaszában ezt a passzusát A holokauszt tagadása egy hasonló részletével – Lipstadt elkötelezettsége azonnal nyilvánvalóvá válik.

Az, hogy nem hagyjuk figyelmen kívül a tagadókat, nem azt jelenti, hogy beszédbe vagy vitába keverednénk velük. Hanem éppen hogy nem tesszük azt. Két okból kifolyólag sem vitatkozhatunk velük, az egyik stratégiai, a másik taktikai. Ahogy azt már ismételtelen láthattuk, a tagadók égnek a vágytól, hogy a „másik” oldalnak tekintsék őket. Beszédbe elegyedve velük azzá is tesszük. Másodsor, semmibe veszik egy tisztességes vita nélkülözhetetlen eszközeit: az igazságot és a rációt. Velük vitatkozni annyira, mintha tejszínhabot próbálnánk a falra szögezni.

„Mintha tejszínhabot próbálnánk a falra szögezni...” Noha az ő érveire támaszkodik, Deborah Lipstadt nem Vidal-Naquet. Hiányzik belőle Vidal-Naquet intellektuális nagysága, gondolatainak és kifejezőmódjának világossága, és, ami a legsajnálatosabb, egy olyan zsidó formátuma, aki sohasem kötelezte el politikai hitvallását zsidó ügyek mellett. Mindazonáltal Lipstadt könyve tisztességes kísérlet arra, hogy felhívja figyelmünket egy olyan jelenségre, amelyet Vidal-Naquet elsőként értékelne arra méltónak.

Robert Faurisson végül is egy senki volt, egy obskúrus, vidéki egyetemi tanár. David Irving viszont egy híresség – William Casey, a CIA előző igazgatója rajongó levelet küldött neki. És Irving sokkal, de sokkal okosabb is, mint Faurisson.

„Nem az én területem”

Irving nem holokauszttagadónak, hanem „revizionistának”, az „igaz történelem” írójának tartja magát. Nemrég felolvasott nekem egyik előadásából egy esetet, amely zsidó férfiak, nők és gyerekek az Einsatzgruppen – a német csapatokat Lengyelországba követő belügyi egységek – általi brutális lemészárlásáról szól. „Hogyan állíthatják rólam, hogy tagadom a holokausztot?” Egyébként is, mint mondta, ő nem holokauszt-szakértő: „Nem az én területem.” Azonkívül a téma untatja is.

Irving német dokumentumok és a második világháború szakértőjeként repült 1988-ban Torontóba, hogy Ernst Zündel perében tanúskodjon. A kanadai német bevándorló Zündel azzal egészítette ki reklámszakmabeli keresetét, hogy neonáci és rasszista irodalmat terjesztett, beleértve két saját munkáját: UFO-k: Náci titkosfegyverek (UFOs: Nazi Secret Weapons) és Amiért Hitlert szerettük (The Hitler We Loved and Why). 1983-ban Zündelt azzal vádolták, hogy szándékosan terjesztett olyan „hamis híreket”, amelyek „alkalmasnak tűntek a közérdek megsértésére vagy károsítására”. A védelem részére Faurisson jött Franciaországból tanúskodni; a vád tanúja Raul Hilberg volt. Noha Zündelt tizenöt havi börtönbüntetésre ítélték, az ítéletet megfellebbezték, és a per 1988-as újratárgyalásakor a védelem két új szakértővel erősített.

Az egyik David Irving volt. A másik pedig Fred Leuchter, aki mint kivégzőeszközök tervezésére és működtetésére szakosodott mérnök jelent meg. Leuchtert Zündel nevében Faurisson bérelte fel, hogy egy operatőr, egy rajzoló és egy tolmács társaságában Lengyelországba utazzon. A csoport három napot töltött Auschwitzban és Birkenauban, majd még egyet Majdanekben, ahol egy sor épületből beton- és téglamintákat vettek. Ezeket a „törvényszéki orvosi minták”-at, ahogyan Leuchter nevezte őket, egy Boston környéki laboratóriumba vitték, ahol a technikusként azt mondták, azok munkások kárpótlási peréhez kellettek.

A közvádoló kérdései során kiderült, hogy Leuchter mérnöki képzése néhány főiskolai természettudományi szemináriumon alapult. Jelentését, amely a gázkamrák nemlétét igyekezett bebizonyítani és a védelemnek ötvétezer dollárjába került, elfogadhatatlannak ítélték. Leuchter előadhatta azon véleményét, miszerint „lehetetlen”, hogy a Lengyelországban látott építményeket gázkamráknak használták volna, hogy „nem lettek volna elég hatékonyak” és hogy „túl veszélyesek” voltak, de mindez a második esküdttszék sem győzte meg. Zündelt ismét bűnösnek találták, bár az ítéletet 1992-ben felülbírálták, amikor a „hamis hír” keltésével kapcsolatos törvényt alkotmányellenesnek minősítették Kanadában.

Leuchter viszont legalább egy embert megtérített. A tanúk padján utána következő Irvingre Leuchter lengyelországi beszámolója a felfedezés erejével hatott. „Valami megváltozott a gondolkodásomban”, mondta a tárgyaláson, „mert megértettem, hogy az egész holokauszt-legendát végtére is kétségbe vonható”. Visszatérve Londonba, Irving saját kiadóján, a Focal Point Publications-ön keresztül egy hatvankilenc oldalas könyvecskében adta ki Leuchter amatőr vegyi kísérletének eredményeit – az előszót ő maga írta hozzá. Ugyanakkor kiszedte a Hitler háborújának legfrissebb kiadásából – egyetlen, „rémes pletykákra” való célzástól eltekintve – a gázkamrákról szóló összes hivatkozást. „Ha valami nem történt meg”, mondta, „azt még egy lábujjgizemre sem méltatod.”

Leuchter, ez az emberek megölésére szolgáló szerkezetek által elbűvölt, szánalmas figura a főhőse a Mr. Halál (Mr. Death) című filmnek, amely az oknyomozó dokumentarista Errol Morris, A keskeny, kék vonal (The Thin Blue Line) rendezőjének legújabb munkája. Morris kamerája kíméletlenül élénk tárja hőse megannyi gyarlóságát. Morris azt is megmutatja, hogy Leuchter egyes „mintái” olyan falakból származhattak, amelyeket a háború után újraépítettek, és rábukkan arra a labortechnikusra is, aki elemezte ezeket a mintákat. A technikus elmagyarázza, hogy mivel nem

mondták meg neki, mire kell az anyag, ő egyszerűen mindent összezúzott – több ezerszeresére föloldva bármely cianid-maradványt, amely a faldarabok felszínén megmaradhatott. „Nem hiszem, hogy Leuchter eredményei bármit is jelentenek”, mondta Morrisnak.

Irving feltűnik a filmben, és a néző csak álmélkodhat azon, hogy hogyan lehetett egy embert, aki szakértőnek tartja magát hamis dokumentumok leleplezésében – és aki a túlélők számtalan vallomását a holokausztról azzal utasítja el, hogy azok „igazából pszichiátriai elemzés tárgyát képezik” – ilyen könnyen átverni.

Hogy mennyire volt Irving megtérése jelentős? A holokauszttagadás perek központi téma volt Ausztriában, Németországban, Franciaországban és Kanadában. Egyesek büntetőjogi eljárások voltak, míg mások, mint a Zündel-per, a túlélők polgári panaszai nyomán indultak. De a perek mindegyikében a tagadóknak kellett megvédeniük magukat. Ezzel szemben Irving felperesként fog beszélni a tárgyalóterembe, és a brit jogszabályok mutatója számára kedvezően áll. A vádlott ebben az esetben Deborah Lipstadt.

Irving fő gondjai

Benyomásaimat Irvingról, mint emberről – elkerülhetetlenül – a sajnálat is alakította. Mielőtt egy tavaly őszi szürke délutánon meglátogattam lakását, egy vöröstéglás viktoriánus épületben a Grosvenor tér szélén, egy saroknyira az amerikai követségtől, már néhányszor beszélünk telefonon, és több hónapja e-mail kapcsolatban álltunk. Épp elég interjút olvastam ahhoz, hogy tudjam, Irving tud provokatív, agresszív és elbűvölő is lenni. De amikor találkoztunk, éppen egyik sem volt ezek közül. Nagyon fáradtnak (másnap indult előadó körútra az Egyesült Államokba) és igen szomorúnak tűnt.

Néhány nappal azelőtt öt lánya közül a legidősebb öngyilkosságot követett el. Josephine Victoria (aki 1963-ban, Franco spanyolországi győzelmének évfordulóján született), skizofrén volt, mint Irving mondta, „fél életén át”.

Nemrég egy autóbalesetben mindkét lábát elveszítette. „A kórházban azt mondták nekem: »tudja, igen eltökéltnek kellett lennie«. Hogy valaki, akinek nincsen lába, fölhúzza és alávesse magát egy negyedik emeleti ablakból...”

Irving elhallgatott, majd, anélkül, hogy kérdeztem volna, így folytatta: „Szokott valaha is azon gondolkodni, hogy épelméjű-e vagy sem? Honnan tudhatnánk? Hiszen nem létezik olyan hőmérő, amelyről a szájunkba téve leolvashatnánk, »nos, ma egy kissé kiegyensúlyozatlan vagyok«”.

Nyáron jártam már egyszer valami anyag miatt a lakásán, de akkor nem volt otthon. „Vegye fel a kapcsolatot munkatársammal, Bentével Londonban”, írta e-mailjében. Mint kiderült, Bente Irving legkisebb lányának, Jessicának volt az anyja. Mivel Jessicát éppen el kellett hozni az iskolából, magamra hagytak Irving dolgozószobájában, ahol újságkivágásait böngésztem Franklin Delano Roosevelttel tekintetétől kísérve, akinek az íróasztal fölötti könyvespolcon elhelyezett arcképét a náci párt újságjának, a *Völkischer Beobachter*nek két bekeretezett címlapja fogta közre.

Az egyik cikk, mondta később némi maliciózus élvezettel Irving, a *Prófétikus figyelmeztetés a zsidóságnak* címet viselte; az újság beszámolója volt Hitler 1939. januári, Reichstagbeli beszédéről:

Ma még egyszer prófétaként akarok szólni: ha a nemzetközi zsidóságnak, Európában és azon kívül, sikerül még egyszer a nemzeteket egy másik háborúba sodornia, akkor annak nem a világ bolsevizálódása és általa a zsidóság győzelme lesz az eredménye, hanem a zsidó faj kiirtása Európából.

Ezúttal – talán a rokonokra való tekintettel, akik, bár Irving kellemetlen volt számukra, eljöttek Londonba a temetésre – az újságokat levették a falról. Hitler híres önarcképe – amelyet Irving a Führer titkárjától kapott – sem volt szem előtt. És maga Irving is, ez a tagbaszakadt, szögletes arcú férfi, akinek a harcászati metafora volt a gyöngéje („Igen kellemetlen lehet Lipstadt professzor számára”, mondta a telefonba, „hogy most őt állítják ki a sorból és lövik le”), igyekezett viselkedni.

Olykor azért az az Irving is megcsillant, akiről olvastam. „Durván fogalmazva, van itt egy probléma”, mondta az 1944-ben Auschwitzba deportált magyar zsidók sorsára utalva, „mert negyvenötezer tonna húsról beszélünk.” Majd így mutatta be „egy nagyon jó barátját”: „Néha azt mondom, »igen, ő zsidó, de...« zsidó, de nagyon kedves, nagyon rendes, és így tovább – amiből láthatja, az összes sztereotípiát megvan bennem.” De ezek a meghökkentésemre tett tétova kísérletek nem voltak túl meggyőzőek – és gondolom, nem is annak szánta őket.

Amikor barátok közt van, Irving viselkedése kevésbé kifinomult. Egy néhány évvel ezelőtti, németországi előadásán egy televíziós operatőrnek sikerült elkapnia Irving sajátos humorát: „Volt ez az egyszemélyes gázkamra, amelyet két német katona cipelt, akik magányos zsidókat kerestek a lengyel vidékeken. Ez a gázkamra olyan lehetett, mint egy telefonfülkének álcázott hordszék. Hogyan lehetett az áldozatot rávenni arra, hogy szabad akaratából belépjen ebbe az egyszemélyes gázkamrába? Bizonyára volt benne egy telefon, és amikor az megszólalt, a katona azt mondta, »Magát keresik!«”

És aztán itt van ez a gyermekvers, amit Irving naplója szerint (amelyet Lipstadt ügyvédekének rendelkezésére kellett bocsátania) akkor kell mondogatni, amikor lányával kint sétálnak és „félvér gyerekek” mellett haladnak el: „Árja gyerek vagyok én / Nem zsidó és nem szektás / Sohasem lesz az én / Férjem majom avagy rasztás.” De mivel Jessica, aki most hatéves (és az interjú egy részét az ölemben ülve töltötte), a bejegyzés keletkezésekor alig volt

egyéves, a megcélzott hallgatóság valószínűleg az anyja volt, aki – jegyezte meg elégedetten Irving – „kellőképpen meg is döbbsent” rajta.

Irving termékeny naplóró, és jóllehet az általam látott részletek inkább hasonlítanak sajtóközlemények nyers változataihoz, mintsem magánélete feljegyzéseire, a lapok teleírási kényszeréből fakadóan olykor személyes megjegyzések is becsúsztak. Szerelmi ügyeit egy, a kedves szón alapuló kód szerint írja le, például: „Caroline ájtott és kedves volt”. Azonban még a védelem által a különféle szakértői jelentésekben idézett naplórészletek sem utalnak szenvedélyes zsidógyűlöltre. Irving hisz a nemzetközi zsidó összeesküvésben, amely arra irányul, hogy őt személy szerint lejárassa és a holokausztot politikai és gazdasági célokra használja fel. A zsidó csoportokra rutinból úgy hivatkozik, mint „az igazság hagyományos ellenségeire”. De ami a leginkább foglalkoztatja az a pénz és saját karrierje.

Irving szeret azzal kérkedni, hogy egy időben az ügyvédje és a kiadója is zsidó volt. Az ügyvéd, Michael Rubinstein (aki azt állítja magáról, hogy nem zsidó) elmondta nekem, hogy kapcsolata Irvinggel korrekt és szakszerű volt. Ami pedig Lord Weidenfeldet illeti, feltételezhetjük, hogy kölcsönösen egymás hasznára voltak; ez abból a leveléből is kitűnik, amelyet azután küldött Irvingnek, hogy egy újságcikk, nyilvánvalóan Irving sugallatára, azt állította, Weidenfeldre nyomást gyakoroltak, hogy ne adja ki a Hitler háborúját. „Minden okom megvan azt hinni,” írta Weidenfeld, „hogy nem az ön szándéka volt megzavarni együttműködésünk üzleti és baráti légkörét, hanem riporteré.” A Weidenfeld és Nicholson aztán kiadta Erhard Milch és Erwin Rommel tábornagyok Irving által írott életrajzait.

Végül pedig, Irving egyes zsidókkal való kapcsolata sem árul el sok mindent. Deborah Lipstadt zsidó, és Irving beperelte őt. De Gitta Sereny nem zsidó, és miután a londoni Observernek írott cikkében azzal vádolta meg, hogy az „igazság és hazugság ravasz elegyével” házal, Irving őt is beperelte. Valójában Lipstadt soha nem antiszemizmussal, hanem holokauszttagadással vádolja Irvinget. De ezzel már zsidókat is megvádoltak.

„Judeobolsevizmus”

1962-ben a Commentary felkérte Hugh Trevor-Roper, hogy szemlélje Raul Hilbergnek Az európai zsidók elpusztítása (The Destruction of the European Jews) című könyvét. Hilberg elemzésének a náci megsemmisítő gépezetről, írta Trevor-Roper, „mélyreható társadalmi tartalma” van. „Legmeglepőbb felfedezése”, figyelmeztette a Commentary olvasóit, egyben a legkevésbé hízelgő – nevezetesen az, ahogyan Hilberg leírja, hogy a nácik milyen mértékben támaszkodtak a zsidók közreműködésére saját kiirtásukban.

A folyóirat, amelyet a mai Amerikai Zsidó Bizottság (American Jewish Committee) elődje adott ki, sietett ellensúlyozni Trevor-Roper méltatását egy harvardi történész, Oscar Handlin által írott cikkel. A nácikkal szembeni zsidó ellenállásban (Jewish Resistance to the Nazis) Handlin „bűnösséggel” és a „halottak rágalmazásával” vádolta Hilberget. 1968-ban, amikor kutatási szabadságra Izraelbe utazott, a Yad Vashem (az izraeli Holocaust Memorial) vezetői nem engedték be Hilberget az archívumba – a helyzet előre sejtethető volt a könyvére a Yad Vashem Studiesban megjelent válaszból, amely a Történelmi kutatás vagy rágalmazás? (Historical Research or Slander?) címet viselte.

Hannah Arendt könyve az Eichmann-perről, az Eichmann Jeruzsálemben sem járt sokkal jobban. A The New York Times Book Review-ban megjelent cikkében Barbara Tuchman azzal vádolta meg Arendtet, hogy „tudatosan segíteni akarta Eichmann védekezését”. A B'nai B'rith Rágalmazásellenes Szövetség elítélte a „gonosz könyvet”, emlékeztetve tagjait:

Köztudott, hogy Eichmann maga tervezte el tudatosan egy egész nép hidegvérű, értelmetlen kiirtását... Eichmann személyesen ötlötte ki a zsidók elpusztítását mint a zsidókérdés „megoldásának” eszközét... Valószínűleg sikerrel javasolhatta volna feljebbvalóinak a zsidók tömeges emigrálását, de ő ehelyett a gázkamrát, a krematóriumot és a szappangyárat választotta.

Ezek a támadások, mutat rá Peter Novick, „nemcsak hamisak, de az igazsággal is ellentétesek voltak”. Akárcsak Hilberget, Arendtet is azért támadták, mert kiemelte a zsidó közösségi vezetőknek a tragédiában játszott szerepét – talán még Hilbergnél is sokkal vehemensebben, mert az ő szemében a zsidó vezetők különösen hibáztathatók voltak. „Ahol zsidók éltek”, írta, ott elismert zsidó vezetők is voltak, és ez a vezetőség, szinte kivétel nélkül együttműködött valamilyen formában és valamilyen okból a nácikkal. A teljes igazság az, hogy ha a zsidó nép igazán szervezetlen és vezetők híján lett volna, talán nagyobb lett volna a káosz és a nyomorúság, de az áldozatok végsősege biztosan nem érte volna el a négy és hat és fél millió közötti számot.

A Commentary, az amerikai zsidó elit szószólója még egyszer kifejezte megvetését, ezúttal a szerkesztő Norman Podhoretz révén, aki szerint Arendt beszámolója „összetett, érzéketlen, és hemzseg az ellentmondásoktól és kétségektől” – úgy tűnik, Podhoretz számára ezek mind szitokszavak voltak.

Arno Mayer könyve, a Hogyhogya nem sötétült bele az ég?, „A »végső megoldás« a történelemben” alcímet viseli.

Mayer szerette volna megmenteni a holokausztot „az emlékezés kultuszától”, amely nézete szerint „túlzottan szektássá vált”, és így akadályozta a történelmi megértést. „Míg az emlékezés hangja egyértelmű és vitathatatlan, a történelemé többszólamú és vitára nyitott”, írta Mayer. A történelem „revízióért kiált”.

A Rágalmazásellenes Szövetség számára ezek irredenta szavak voltak. S ami még rosszabb, Mayer azt állította, hogy a náciakat nemcsak az antiszemitizmusuk motiválta, hanem a „judeobolsevizmussal” (a náci kifejezés arra a meggyőződésükre, hogy a zsidók a kommunizmust és a kapitalizmust is kezükben tartották) szembeni ellenérzetük is. Szerinte semmilyen bizonyíték nincs arra, hogy Hitler azzal a céllal rohanta volna le Lengyelországot, „hogyan minél több zsidót fogjanak el és végezzenek ki”. Valóban, a náciak igen tevékenyen igyekeztek rábírnival a zsidókat az emigrálásra. Ellentétben Lucy Dawidowicz A zsidók elleni háború (The War Against the Jews, 1975) című könyvével, amely szerint a népiirtás a náciak egyik fő háborús célja volt, Mayer azt állítja, Hitler sokkal inkább a kommunizmus elleni „hadjáratával” volt elfoglalva, és a náciak csak a Barbarossa Hadművelet, a Szovjetunió lerohanásának sikertelensége után szabadították rá vérengző frusztrációjukat a kelet-európai zsidóságra. Mayer könyvének borítóján Vidal-Naquet méltatása olvasható, aki egyben a francia kiadás előszavát is írta.

Mayer tézise ellen, miszerint az antikommunizmus fontosabb volt a náciak ideológiájában, mint az antiszemitizmus, természetesen lehet érvelni, akárcsak az ellen, ahogyan a „végső megoldáshoz” vezető eseményeket tárgyalta. De Mayer az érveken kívül minden mást kapott kritikáitól, akik inkább a sértegetést és a gyanúsítgatást részesítették előnyben. „»Az emlékezés és a történelem megcsúfolása« »felháborító...«, »bizarr« és »perverz«, csupán néhány a „közölhetőbb” válaszok közül, írta a történész Richard Evans egy londoni újság számára a vitáról készített összefoglalójában. A támadásokban különösen élen járt a The New Republic kritikusa, egy Daniel Goldhagen nevű fiatal harvardi egyetemi hallgató.

Hilberg, Arendt és Mayer nemcsak mind zsidók, hanem (a náciak elől) menekültek is. Semmi kétség nem férhet a holokauszt áldozataival való nyilvánvaló, együttérző és személyes azonosulásukhoz. „1942-re, nyolcvanévesen és vakon” Raul Hilberg nagyanyja „az ágyban fekvébe töltötte napjait”, írja Hilberg Az emlékezés politikájában (The Politics of Memory, 1996). „A német rohamcsapatok is nyilván ott találtak rá és lőtték agyon helyben.” Mielőtt az Egyesült Államokba menekült volna, Hannah Arendtet illegális cionista tevékenység miatt tartóztatta le és internált a vichyi francia rezsim. Arno Mayer könyve egy „Személyes előszóval” indít, amelyben Luxemburgból és a megszállt Franciaországból való szökésének hajmeresztő történetét meséli el, valamint a nagyapja sorsát, aki nem akarta elhagyni Luxemburgot, és végül Theresienstadtban halt meg. De egy ilyen őszinte magántörténet sem akadályozta meg a Rágalmazásellenes Szövetséget abban, hogy beleírja Mayert 1993-as Hitler apológéit: a holokauszt-revizionizmus antiszemita propagandája (Hitler's Apologists: The Anti-Semitic Propaganda of Holocaust „Revisionism”) című jelentésébe. Ebben munkáját „a hivatalos történetírás” azon példájaként emlegetik, „amely relativizálja a zsidók kiirtását”; Mayer bűne annyi volt, „hogyan vitatni merte, látszólag nem antiszemita meggondolásból” – figyeljük meg, ahogyan a bizonyíték hiánya maga is gyanút keltővé válik –, „hogyan noha több millió zsidót öltek meg a második világháború alatt, a pusztítás mégsem egy előre megfontolt terv alapján zajlott.” Megvédeni Raul Hilberget vagy Arno Mayert az antiszemitizmus (vagy ahogyan egyre gyakrabban mondják, az „öngyűlölet”) vádjá ellen fáradszító és értelmetlen. Akkor minek fáradozni? Mert az ezen tiszteletreméltó tudósok elleni támadások azt bizonyítják, hogy a holokauszt már a kezdetektől fogva vitatott téma volt még – vagy talán különösen – maguk a zsidók között is. És mert nemcsak a holokauszttagadók ferdítik el a tényeket, homályosítják el az igazságot és állítanak fel, Deborah Lipstadt szavaival élve, „immorális ekvivalenciákat”.

A bűntudat hatalma

Izraelben, ahogyan az várható egy olyan országban, ahol az 1940-es évek szlenkjében a „holokauszt-túlélő” megfelelője a „szappan” volt, a náci emberirtás megjelenítése fölötti harcot mindig is a nyilvánosság előtt és soha nem kesztyűs kézzel vívták. A vita a második világháborúig nyúlik vissza, amikor is a cionizmus fővonalának támogatói igyekeztek lejáratni a megmentésért lehangosabban fellépő szervezetet, az Európai Zsidók Megmentésének Sürgősségi Bizottságát, mint a jobboldali, cionista terrorcsoport, az Irgun szatellitjét. (Minthogy az is volt.) David Ben-Gurion és más cionista vezetők nem meggondolatlanságból „írták le” az európai zsidóságot, mondja Peter Novick. Csupán egy „megdöbbenő... értékelést készítettek arról, hogy mi lehetséges és mi nem”. Mégis, amikor a zsidó katasztrófa méretei világossá váltak, Ben-Gurion gyorsan lépett, hogy a bűntudatot politikai tőkévé kovácsolja. Ebből a kísérletből az egyetlen említésre méltó dolog az, hogy elbukott. Talán az egy Nagy-Britanniát leszámítva, ahol a nácihoz való hasonlítás félelme meggátolta, hogy a cionisták egyoldalú függetlenségi nyilatkozatára keményebben reagáljanak, az egyes országok, mutat rá Novick, saját nemzeti érdekeiknek megfelelően válaszoltak Izrael állam megszületésére. A Szovjetunió, amely igencsak szerette volna csökkenteni a britek közel-keleti befolyását, támogatta azt. Az arabokhoz kötődő államok – köztük Nagy-Britannia – nem. Harry Truman elnököt, aki a Külügyminisztérium ellenkezésével dacolva ismerte el Izraelt, esetleg belpolitikai okok motiválták – vagy talán a zsidó menekültek iránt érzett őszinte aggodás. De semmilyen bizonyíték nincs arra nézve, hogy a bűntudat bármilyen szerepet is játszott volna döntésében.

Valóban, amint láttuk, az Eichmann-perre adott első reakciók gyanakvást árultak el Izrael szándékaival szemben,

ami talán érthető alig néhány évvel azután, hogy Dwight Eisenhower elnök elítélte Izrael lépéseit a szuezi krízisben. Novick alig említi Szezeit, ami nagy kár, hiszen az erősen alátámasztja azt a nézetét, hogy a holokauszt legalább az 1950-es években nem volt Izrael számára hasznos „morális tőke”.

Novick arra sem figyel fel, hogy amint a hidegháború Amerikának a holokausztra adott válaszait alakította, úgy az Izraellel való kapcsolatát is befolyásolta, hiszen egészen 1967-ig távolról sem volt világos, hogy Izrael a „mi” oldalunkon áll. Végül is Ben-Gurion és társai szocialisták voltak. A függetlenségért vívott harcukban az izraeliek csehszlovák gépfegyvereket használtak; 1956–1967 között pedig Izrael attól a Franciaországtól vásárolta arzenálja nagy részét, amely az amerikai hatalommal való elégedetlensége miatt szállt ki a NATO katonai parancsnokságából. És csupán a hatnapos háború után jelentette ki Norman Podhoretz, hogy Izrael az amerikai zsidók vallása. A támogatás általában a baloldaltól jött, olyan helyekről, mint a The Nation és a PM nevű újság, amelynek kolumnistája, I. F. Stone az új állam korai és hangos támogatója volt.

1967 után mindez megváltozott. Novick nem teremt egyértelmű kapcsolatot Izraelnek mint Amerika közel-keleti stratégiai partnerének a színrelépése és a holokauszt-vita Egyesült Államok-beli kibukkanása között, ám amit kijelent, az sokatmondó. Egyrészt, a zsidók mint hős katonák képe háttérbe szorította „a gyöngye és passzív áldozatok sztereotípiáját, ami addig akadályozta a holokausztról folytatott zsidó párbeszédet”. S ami még fontosabb, hidegháborús szempontból Izrael addigra egyértelműen Amerika csapatába került. És ha a körülmények kedvezőbbé váltak az amerikai zsidók számára, hogy a holokausztról beszéljenek, hogy hozzányúljanak ahhoz a „morális tőkéhez”, amit Izrael csodával határos módon fölhalmozott, akkor az nagyon is jól volt. Merthogy a harcban szerzett területekhez való eltökélt ragaszkodásával Izrael kezdte eljátszani mindazt az együttérzést, amit vesztes félként élvezett.

A fordulópont természetesen az – és a holokauszt és Izrael támogatása csak azután váltak Novick szavaival, „az amerikai zsidó »polgári vallás« ikeroszlopaivá” –, hogy Izrael és az Egyesült Államok stratégiai szövetségre léptek. Hasonlóképpen Amerikában csak 1967 után vált a holokausztnak és utóéletének néhány mozzanata – az ellenállás és az együttműködés kérdésétől a kárpótlási pénzek elfogadhatóságáról való vitáig – nemcsak ellentmondásossá, de megemlíthetetlené is. Egy túlzó példa? 1953-ban Lucy Dawidowicz, akkoriban az Amerikai Zsidó Bizottság kommunizmus-szakértője, egyidejűleg kritizálhatta Izraelt, amiért az német pénzt fogad el, és állíthatta rosszindulatúan párhuzamba e szándékot Izrael visszautasításával, hogy felelősséget vállaljon az elűzött palesztinokért. Harmincöt évvel később Arno Mayert, mert pusztán nem értett egyet azzal, ahogyan Dawidowicz Hitler szándékait értelmezte, gyakorlatilag kitagadták.

Noha illetlenségnek minősül a nyilvánosság előtt beszélni róluk, mégis van egy sor, a holokauszttal kapcsolatos „nyitott kérdés”. A Dawidowiczhoz hasonló intencionalisták (akik szerint az emberirtás kezdettől fogva Hitler tervei között szerepelt) és a Mayerhez hasonló funkcionalisták (akik azzal érvelnek, hogy a „végső megoldás” a változó körülmények és a forgandó harci szerencse következtében alakult ki) közti vita távolról sem csitult el. Lehet, hogy David Irving felhasználja a funkcionalisták érveit abban az erőfeszítésében, hogy Hitlert tisztázza a holokauszttal kapcsolatos felelőssége alól, de ez még nem teszi őket a szövetségeseivé.

Egy másik nyitott – bár visszafojtott – kérdés a túlélők számára vonatkozik. Irving állítása, miszerint a zsidók fölfújták a holokauszt áldozatainak számát, hogy pénzt csikarjanak ki Németországtól, csak a tények iránti érzéketlenségét bizonyítja. Az Izraelnek juttatott pénzt a menekültek befogadására és letelepítésére szánták, így Izraelnek inkább a túlélők, mintsem az áldozatok számának eltúlzása állhatott volna az érdekében. Ez persze nem jelenti azt, hogy nem voltak egyéni kedvezményezettek, akik – hogy jogosulttá váljanak a kárpótlásra – azt állították, hogy a háború alatt Lengyelországban rejtőzködtek, holott valójában ha nem is fényűzően, de viszonylagos biztonságban éltek valahol a Szovjetunió belsejében.

Ennél azonban sokkal kényesebb a túlélők tanúvallomásainak kérdése. Elie Wiesel szerint „bármely túlélőnek több mondanivalója van, mint amit az összes történész csak sejt a történelekről”. Vajon Elie Wiesel elítélné Deborah Lipstadtot, amiért azt mondja: „Egy csomó túlélő, akit Auschwitzba vittek, azt fogja mondani neked, hogy [dr. Josef] Mengele vizsgálta meg őket. Aztán rákérdezel érkezésük időpontjára, és felkiáltasz, »de hiszen Mengele akkor még nem is volt Auschwitzban«. Rengeteg orvos volt ott... [valahogyan] mind Mengelékké lettek?” Elítélné-e őt – vagy bármely más történészt –, amiért bizonyítékot, dokumentumokat, hitelesítő tanúvallomásokat merészel kérni? Mert végső soron ez a történészek dolga.

És ha ebben megakadályozzák őket, akár zsidó csoportok, amelyek úgy érzik, a holokauszt egyedül az övék, akár az Izrael „morális tőkéjének” megőrzésére törekvő cionisták, az eredmény az emlékezés és a propaganda közti különbségek elmosódása lesz, amely kizárólag a náci elkövetők és politikai örököseik érdekeit szolgálja.

Mégis, időről időre lehurrogják azokat, akik az „összetett, érzéketlen”, ellentmondásos és kétséges igazság mellett kardoskodnak. Norman Finkelstein és Ruth Birn, akik Egy nemzet pere (A Nation on Trial, 1998) című könyvükben rámutattak Daniel Goldhagen Hitler készséges hóhérjainak számos tudományos tévedésére, hosszan tartó, személyes zaklatási kampánynak voltak kitéve. Finkelstein és Birn ítélete nem volt keményebb Raul Hilbergénél, aki a „Goldhagen jelenséget” helytelenítő, a Les Temps Modernes-ben megjelent esszéjében úgy írja le a harvardi professzor könyvét, mint amely „mentes a tárgyi tartalomtól és a logikai szigortól”, és „felhőt” von „a tudományos tájkép fölé”. Ez azonban nem akadályozta meg Abraham Foxmant, a Rágalmazásellenes Szövetség elnökét abban,

hogy kísérletet tegyen az Egy nemzet pere kiadásának meghiúsítására.

T. S. Eliot hírhedt mondását idézve, nemcsak az antiszemita tartják „nemkívánatosnak a sok szabadgondolkodású zsidót”.

Diana ügyvédje

Noha Anthony Julius íróasztalán ügyvédi összevisszaságban hevernek a dossziék és iratok, köztük ügyfele, Deborah Lipstadté is, a bloomsburyi iroda többi szabad felületén művészeti könyvek tornyosulnak, amelyek az asztalokról és székekről szétszóródva többnyire a szőnyegen végzik, kupacokat képezve lábunk körül. Julius könyvet ír a modern művészetről.

Négy fiú közül a legidősebbként, Julius első osztályú dicsérettel végzett Cambridge-ben, és a doktoriját is könnyedén megszerezte volna. De apja, aki férfiruha-kereskedő volt, hirtelen meghalt agydaganatban, így „a törvény mellett maradtam”, mondja Julius.

Amikor Diana walesi hercegnő úgy döntött, hogy elege van Károly hercegből, egy kívülállóra volt szüksége, akit a brit uralkodó osztály nem tekintett „társasági” embernek, és akit nem lehetett „megkönyékezni”. Egy előkelő londoni iroda zsidó partnereként Julius durván huszonötmillió font tartásdíjat hozott össze Dianának. Köszönetképpen Diana egy ezüsttálcát küldött neki. Pártfogása révén Julius Nagy-Britannia leghíresebb ügyvédjévé vált. Diana azonkívül megtette végrendelete gondozójának is.

Anthony Julius végül megszerezte doktori címét is. Disszertációja, amely T. S. Eliot, az antiszemitizmus és az irodalmi forma kapcsolatát tárgyalja, így kezdődik:

Az antiszemita nem mind egyformák. Egyesek a zsidók csontjait törik össze, mások a zsidók érzékenységét sebzik meg. Eliot a második kategóriába tartozik. Ő udvarias volt az ismerős zsidókkal, de sértő azokkal szemben, akik csak írásain keresztül ismerték őt. Megbántotta zsidó olvasóit, ha nem is az ismeretségi köréből származókat, akik számára ő, szemmel láthatóan, nem volt „kellemetlen”. Noha említésre méltó, ez nem egy olyan megkülönböztetés, amely védelmet biztosítana az antiszemitizmus vádja ellen. Ha a munka, vagy annak egy jelentős része antiszemita, akkor egy antiszemita munkájával állunk szemben.

Rövid hajú, nagy fejével, komótos imbolygásával, és kissé görnyedt testtartásával Julius olyan, mint egy medve egy hajszálcíkos öltönyben – már amennyiben el tudunk képzelni egy olyan medvét, amely, bár nyugodtan darabokra téphetne, inkább egyszerűen meggyőzne nézeteink tévességéről. Amikor vételre állított magnóval megkérdezem, hogy miért fontos ez az ügy, kimérten, szinte rögtönözve válaszol: „Fontos egyáltalán ez az ügy? Kinek? Talán Deborah Lipstadtnak, hiszen őt perlik.” Mihelyt azonban kikapcsolom a magnót, bár szavait továbbra is megfontolja, gesztusaiba düh vegyül, ami elég félelmetessé teszi ezt az amúgy tökéletesen tartózkodó embert.

Juliusnak volt már szerencséje Irvinghez. 1992-ben Irvinget kiutasították Kanadából, és az egyik dokumentum, amit később az információhoz való hozzáférés kanadai törvénye alapján sikerült megszereznie egy, a Brit Zsidók Képviselői Tanácsa által összeállított és a kanadai hatóságoknak megküldött dosszié volt. Irving rágalmozási pert akart indítani, de Julius, aki akkoriban a Tanács nevében járt el, azt mondta, hogy Irving „sajnálatosan elkésett” a megfelelő iratok beadásával.

Julius tudja, hogy ezúttal nem lesz ilyen mentségük. Nem hajlandó a per egyetlen részletéről sem beszélni, még kikapcsolt magnó mellett sem. De az angol eljárási szabályok kevés meglepetésre adnak lehetőséget. Mindkét félnek nemcsak azt kell előzetesen ismertetnie, hogy milyen dokumentumokat akarnak majd idézni és milyen tanúkat és szakértőket (tudósokat vagy más szakembereket) fognak megszólaltatni, hanem azt is, hogy azok a tanúk és szakértők nagyjából mit fognak mondani.

Irving csekély számú tanúja arról fog beszámolni, hogy milyen körülmények között jutott ő hozzá a Göbbels-naplókhoz, amelyeken az általa írott életrajz alapul. Jóllehet Lipstadt számára ez egy mellékszál csupán, a kérdés Irving Gitta Sereny elleni perének központi eleme. Irving szakértői – egy külön csoport – két területtel foglalkoznak. Akárcsak Julius, a Long Beach-i Kaliforniai Állami Egyetem pszichológiai professzora, Kevin MacDonald sem gondolja azt, hogy az antiszemita mind egyformák. Csak hogy nézete szerint a különbség az egyszerű előítélet és a gyűlölet között van, amelyet az általa a tipikusan zsidó viselkedés részeinek tekintett tényezők válthatnak ki.

Irving második szakértője John Fox, a The British Journal of Holocaust Education korábbi szerkesztője a brit zsidók egy csoportjának azon kísérletéről fog tanúskodni, amelyet az iránti meggyőzésére tettek, hogy igyekezzen meghiúsítani Irving Göbbels-életrajzának szigetországi kiadását; továbbá saját véleményét is előadja arról, hogy miben látja Lipstadt szerepét egyfajta ortodox hang felerősítésében a holokauszt-vitában. Foxnak a brit zsidósággal vívott csatái, noha számára fontosak lehetnek, kevés hatással vannak a Lipstadt-ügyre. De azt a kijelentését, miszerint a David Irving ellehetetlenítésére tett kísérletek nem egy közösségi önvédelmi reakcióból vagy az igazság iránti aggodásból fakadnak, hanem inkább egy, a holokauszt tárgyalását betiltani akaró, átfogóbb kampánynak a részei, komolyan meg kell válaszolni.

Természetesen, ha Juliusnak sikerül bebizonyítania, hogy minden szó, amit ügyfele Irvingről írt, igaz, akkor Lipstadt

motivációinak kérdése talán nem is olyan fontos. Lipstadt tanúinak vallomásai gyakorlatilag mindent felölelnek az északnyugati partvidék szélsőségeitől kezdve Irving azon orosz levéltárosokkal való kapcsolatáig, akik a Göbbels-anyagok hozzáférhetőségének kulcsfigurái. De az ügy magvát a védelem szakértői és vallomásaik képezik majd. Az általa felsorakoztatott szakértőkből ítélve nyilvánvaló, hogy Anthony Julius tökéletesen tisztában van vele: ez nem egy sima rágalmozási per. Christopher Browningtól, az Egyszerű emberek: a 101-es tartalékos rendőrzászlóalj és a „végső megoldás” Lengyelországban (Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland, 1992) szerzőjétől Robert John Van Pelt, az Auschwitz: 1270-től napjainkig (Auschwitz: 1270 to the Present, 1989) társszerzőjéig, Lipstadt szakértői többnyire a saját területük legnagyobbjai. Mégis néhányuk olyan jelentéseket adott le, amelyek mind célkitűzésüket, mind tudományos apparátusukat tekintve teljes könyvekkel érnek fel, de ugyanarról az egy témáról szólnak: David Irvingról.

Lipstadt szakértői jelentései közül a Browningé a legrövidebb: a Bizonyíték a „végső megoldás” kivitelezéséről (Evidence for the Implementation of the Final Solution) hatvanhárom oldalon foglal össze egy olyan dokumentációt, amelyet

Irvingnek – érvelnek majd Lipstadt ügyvédei – vagy teljesen figyelmen kívül kellett hagynia, vagy el kellett fordítania ahhoz, hogy fenntarthassa véleményét a gázkamrákról. Hosszúságban Roger Eatwellnek, a Bathi Egyetem politológusának kilencvenoldalas értekezése következik David Irving és a szélsőjobb (David Irving and the Right-Wing Extremism) címmel. Hajo Funke, a berlini Freie Universität politikatudomány-professzora, 157 oldalán szán Irving és a német neonácik és holokausztagadók kapcsolatának részletezésére. Irving és az Észak-Amerikai „gyűlölet-csoportok” tizenhét éves kronológiája, amelyet az akkoriban a Stockton College-ban tanító Brian Levin készített, hasonló terjedelmű, és egyéb részletek mellett leírja Irving hosszú ismeretségét David Duke-kal. Levin szerint az egykori KKK-tag Ébredésem (My Awakening, 1998) című könyvében kifejtett elmékedéseit a holokausztról és egyéb témákról David Irving szerkesztői tanácsai befolyásolták. Peter Longerich A megsemmisítés politikája (Policy of Annihilation, 1998) és a náci rohamosztagok történetének (mindkettő német nyelven) szerzője, A holokauszt enciklopédiája (Encyclopedia of the Holocaust) német kiadásának társszerkesztője a Hitler felelősségét bizonyító adatok hetvenhét oldalas összefoglalójával és a náci emberirtás megtervezett, szisztematikus jellegének kilencvenhárom oldalas bemutatásával iratkozott fel a szakértők listájára.

A jelentések, amelyek egykor Irving internetes honlapján is olvashatók voltak, váltakozó alapossággal, de a részletre való egyforma odafigyeléssel cáfolják meg mind Irving Lipstadt-ellenes állításait, mind pedig azt, amit úgy nevezhetünk, hogy Irving „esete” a holokauszt ellenében. Azonban Lipstadt védekezésének fő aduja vitathatatlanul az az Irving összes művét tárgyaló, 726 oldalas elemzés lesz, amelyet Richard Evans, a modern történelem cambridge-i professzora, a Brit Akadémia tagja írt. Mintegy húsz könyve között olyanok vannak, mint A német történelem újraolvasása: az egyesítéstől az újraegyesítésig, 1800–1996 (Rereading German History: From Unification to Reunification, 1800-1996; 1997) és a Hitler árnyékában: Nyugatnémet történészek és a náci múlttól való megszabadulás kísérlete (In Hitler's Shadow: West German Historians and the Attempt to Escape From the Nazi Past, 1989). Evansról azt tartják, hogy ismeri a szakirodalmat – ami kevéssé meglepő, tekintve, hogy jórésztét ő maga írta, beleértve a német feminizmusról, a német alvilágról és a halálbüntetés németországi történetéről szóló alapvető munkákat.

Amellett, hogy elolvasta Irving könyveit (az angol és a német kiadásokat egyaránt), Evans – hála a per előtti „feltárási” eljárásnak, amely ilyen ügyeknél rutinnak számít – hozzáférhetett Irving beszédeinek videó- és hangfelvételeihez, több tízezer oldal dokumentumhoz, összes magánnaplójához, levelek ezreihez, és egy sor egyéb anyaghoz. Evans Irving karrierjét annak teljességében, a Drezda-könyvtől kezdve a Göbbels-életrajzig vizsgálta. Felfedezése őt magát is mélységesen megdöbbentette.

Prózájának magabiztos felszínét áttörve hamarosan feltárult a torzítások és manipulációk tömkelege... olyan összevisszaságban, hogy részletes leírásukhoz sokszor több szóra volt szükség... mint amennyit Irving az eredetiben használt. A zsidóellenes pogrom, az úgynevezett „hosszú kések éjszakája” (Reichkristallnacht) tizenegy oldalas narratívájának megfejtése a Göbbels: a Harmadik Birodalom lángelméje című könyvből, és egyes részleteinek visszavezetése az eredeti dokumentumokhoz, amelyekre szerinte hivatkoznak, e Jelentés hetven oldalát teszik ki. A torzítások, elhallgatások és manipulációk hasonló módon szőtt hálója került napvilágra minden egyes esetben, amelyet megvizsgáltunk.

Ilyen mértékű alatomosságra, mint amilyennel Irvingnek a történeti forrásokhoz való viszonyulásában találok, nem voltam felkészülve, mint ahogy arra sem, ahogyan ez a becstelenség átította minden írásbeli és szóbeli teljesítményét, a korai munkáit ugyanúgy, mint legutóbbi írásait... Világos..., hogy Irving állítása, miszerint nagyon jól és kimerítően ismeri azokat a dokumentumokat, amelyek alapján a náci Németország történetét meg kell írni, teljesen megalapozott. Számos hibája és égbekiáltó tévedése tehát nem tudatlanságból vagy hanyagságból fakad; ellenkezőleg, nagyon is nyilvánvaló, hogy azok kiterveltek és szándékosak. Éppen ezért oly döbbenetesek.

Evans felfedezései, noha kétségkívül kellemetlenek Irving számára, némi feszengést okozhatnak az Irvinget védelmező újságírói és tudományos körökben is.

Irving a múltban arra számított, és számít most is, hogy olvasóinak és hallgatóinak, recenzenseinek és kérdezőinek nincs idejük vagy szakértelmük ahhoz, hogy alaposabban megvizsgálva a munkájához használt forrásokat, felderítsék azokat a torzításokat, elhallgatásokat és manipulációkat, amelyeket rájuk kényszerít.

Honnan tudjuk?

„Fennáll annak a veszélye”, mondta Charles Gray bírói dolgozószobájában az első meghallgatás előtt, „hogy arra kéri az embert, legyen történész. A bírák nem történészek.”

Gray szabadkozása kissé félrevezető. Ő ugyanis csak tizenhét hónapja tagja az ítélőszéknek, azelőtt tíz éven át királyi tanácsos – ez a bírósági ügyvédek elitje – volt. Gray képviselte a tory kabinetminiszter Jonathan Aitkent a The Guardian ellenében, és szintén ő védte a Daily Mirror újságíróját, Alistair Campbellt – ma Tony Blair kormányfő szóvivője –, amikor egy tory parlamenti képviselő perbe fogta. Leghíresebb esete azonban az volt, amikor Lord Aldington beperelte az író Nyikolaj Tolsztojt, aki azt állította, hogy Lord Aldington felelős volt a német hadseregben harcoló és a britek fogságába esett kozák hadifoglyok átadásáért a szovjeteknek – és egyesek haláláért – a második világháború végén. Gray perbeszédei, amelyeknek, mint nekem mondta, „volt némi közük a történelemhez”, rekordösszegű, másfélmillió fontos kártérítést eredményeztek védenca számára.

Ha Gray saját történelmi ismereteit illetően túlságosan szerény is, amiatti aggodalma, hogy egy valóban igazságos és annak is látszó tárgyalást biztosítson, annál megalapozottabb. A védelem asztalánál Anthony Julius mellett Richard Rampton királyi tanácsos, a Penguin Books nevében eljáró ügyvéd ül majd. David Irving önmagát képviseli. A rágalmazási perek több ezer dollárba kerülnek naponta, s ha Irving alulmarad, a brit törvények értelmében, bármely őt védő ügyvéd kötelezhető lenne a másik fél költségeinek megtérítésére. Irving így, amikor megjelenik a tárgyalóteremben, „jogi képviselet nélkül” lesz.

„Ez sokkal nehezebbé teszi a bíró feladatát”, mondja Gray. „Biztosítani kell, hogy a másik fél rendelkezésére álló jogi szakértelem hiánya ne hozza Irvinget hátrányos helyzetbe.” Ez az eszközökbeni egyenlőtlenség biztató lehet Deborah Lipstadt és támogatói számára, ám bár Richard Rampton, aki nemrégiben vitte pirruszi győzelemre a McDonald's perét két csóró, szintén „jogi képviselet nélküli” vegetáriánus anarchista ellen – ami tizenötmillió dollárjába került a cégnek és a rossz reklámon kívül semmit nem hozott –, nagyon is tisztában van az ilyen túlerő buktatóival.

David Irvingnek több évtizedes tapasztalata van abban, hogy megjátssza a magányos tekintélyrombolót, akinek az igazság melletti elkötelezettsége sok bosszúságot okoz az establishmentnek. Gyanítom, ez a póz az oka annak, hogy annyi valószínűtlen rajongója van. És kétségtelenül nagy élvezettel tetszelgett benne interjúnk alatt, valahányszor abbéli meggyőződését osztotta meg velem, hogy „a Konzervatív Pártot jórészt a CIA pénzeli”, vagy azt ismerte be derűsen, hogy „savanyú arcokat” kíván látni.

Irving mindezt magának köszönheti. Ő a felperes, Lipstadt a vádlott.

Irving furcsa érdeklődését azonban nem az az olthatatlan vágya élteti, hogy lássa, amint a szaktekintély megkapja jól megérdemelt büntetését – még kevésbé sem valamiféle rejtett, a Harmadik Birodalom iránt érzett nosztalgia. Inkább valami sokkal egyszerűbb dolog van mögötte, valami, amit a pusztá tények sem tudnak soha teljesen eloszlatni: a gyanú. Honnan tudjuk, hogy tényleg voltak gázkamrák Auschwitzban? Hogy több millió zsidót gyilkoltak le? Mi van akkor, ha – mint Irving mondja – tényleg tévedünk egy nagyságrenddel? S ha a náci csupán több százezer zsidót öltek meg, nem elég rossz az is? Valóban fontosak-e a számok?

Tavaly májusban, nem sokkal azután, hogy erről a perről kezdtem olvasni, a London Review of Books lehozott egy cikket, amelyben a The Guardian riporternője megkísérelte alátámasztani a kosovói atrocitásokról szóló beszámolókat. Írása, becsületére váljék, nyitva hagyott kérdéseket, viszont utolsó szavai nagyon felbosszantottak.

Lehet, hogy az igazság itt nem egy dolgot jelent: de nem akarok bűnrészes lenni egy hazugságban... Senki nem akar igazán Jean Cocteau-hoz visszatérni, de volt valami megnyugtató abban, amit a barátom idézett. „A történelem a valóság és hazugságok keveréke”, mondta. „A történelem valóságából hazugság lesz. A mítosz valóságából pedig igazság.”

Számomra ez egy blikkfangos érvelésnek tűnt, amiért oly hamar abbahagyta. Talán nem tudta kinyomozni, hogy mi történt. Talán keményebben kellett volna próbálkoznia. És ha azt gondolja, hogy a tényekről való tudósítás se nem oszt, se nem szoroz abban, hogy a mítosz igazsággá váljék, és ezt a kilátást még „megnyugtatónak” is tartja, akkor talán más munka után kellene néznie. Mindegy, megértettem a kísértést.

Az ateista

Nem mintha azt gondoltam volna, hogy Irvingnek igaza lehet – inkább csak megengedtem magamnak, hogy egy kis borzongással eltűnődjek: „De tényleg számít?” Más szavakkal, nem egészen úgy volt, hogy kételkedtem a tényekben; inkább arra voltam kíváncsi, mi történne, ha a tények valahogy mégsem lennének fontosak.

Egy emlék térített vissza: hatéves vagyok, apám hazahozta vacsorára a legjobb barátját. Evés után a barát leveszi

tévénk hátsó borítóját és megmutatja belül a fölfénylő csöveket. Az egyik kiégett, és amint kicseréli, észreveszek egy számsort a karján, pont a csuklója alatt. „Mik azok, Mike bácsi?” Azt válaszolja, a németek írták oda azokat, amikor kisfiú volt: „hogya ne vesztődjek el”.

Az én Mike bácsim sohasem volt kisfiú. Tizenkét-tizenhárom éves lehetett, amikor a németek elfoglalták Magyarországot, és családotól felrakták egy Auschwitzba induló vonatra. Mivel korához képest nagy volt, és idősebbnek is vallotta magát, őt bányamunkára küldték. Ez 1944-ben volt, és Auschwitzot 1945 januárjában szabadította fel a Vörös Hadsereg. Addigra családja többi tagját elgázosították.

Az igazság az, hogy nem emlékszem pontosan minden részletre, és az én Mike bácsim már jó ideje halott. Akkor jutott ismét eszembe, amikor Irving válaszát olvastam a nyilvánvaló kérdésekre: Mi történt a hiányzó zsidókkal? Ha nem haltak meg a táborokban, akkor hol vannak? Irving „nagy számú” zsidóról beszél, „akik az akkori Palesztinában, ami a mai Izrael állam, tűntek fel”; néha azt állítja, mintegy elismerve, hogy ez a szám megközelítőleg sem elég nagy, hogy mások valószínűleg Drezda bombázásakor pusztultak el. A maradék, mondja, a Szovjetunióba és az Egyesült Államokba menekült. Mint egyszerű számtani művelet, ez nevetséges. Mint magyarázat, gyalázatos – mert a mögötte lappangó feltételezés az, hogy az egyesült államokbeli jólétől elcsábulva, vagy az oroszországi dolgozók paradicsomát hajszolva, esetleg a cionista álmodat keresve Izraelben, az olyan emberek, mint az én Mike bácsim, egyszerűen elfelejtették, hogy volt anyjuk, apjuk, nővérük, fivérük, nagyszülőjük, gyerekük, és nem bajlódtak a keresésükkel, ami megmagyarázza, hogy miért hiányzik még így is annyi zsidó. Más szavakkal, azt feltételezi, hogy a zsidók nem emberi lények.

Raul Hilbergnél ezt senki nem tudja jobban. Az emlékezés politikájában (The Politics of Memory) Hilberg elmeséli Josef nevű nagybátyjának történetét, akit a vichyi francia rezsim internált 1940-ben.

Apám, akkor már New Yorkban, sorra kapta Josef kétségbeesett segélyhívásait, de nem volt pénze jegyekre, amelyek lehetővé tették volna, hogy Josef Amerikába meneküljön. Amikor 1942-ben megkezdődtek a deportálások a vichyi francia területről, Josefnek nyoma veszett. „Fivérem vére rám szállt”, mondta apám...

Hilberg, aki hosszú éveket töltött archívumokban, soha nem feledkezett meg Josef nagybátyjáról. 1978-ban, egy franciaországi deportáltak nevét tartalmazó listán, rábukkant: Josef Gaber. „1942. augusztus 19-én deportálták, és két nappal később érkezett Auschwitzba”, írja. „Mivel már negyvennyolc éves volt, bizonyára azonnal elgázosították.”

Ennek ellenére, amikor a St. Martin's leállította Irving Göbbels-életrajzának kiadását, Hilberg Irving mellé állt. „Ha ezek az emberek beszélni akarnak”, mondta Hitchensnek, „hagyjuk őket... nem vagyok híve sem a tabuknak, sem az elnyomásnak.” Amikor a múlt nyáron telefonon beszélünk, Hilberg nekem is megerősítette ezen nézeteit, két kisebb változtatással: „A tagadás bántja az embereket. Vannak túlélők. Ezt nem szabad elfelejteni.” És: „Hiszek a felelősségmentesség szabadságában. De ez nem jelenti azt, hogy támogatom is.”

Hilberg a tényeket támogatja: számokat, neveket, helyeket, dátumokat. Amikor szeptember elején megérkeztem vermonti házába, a számokkal kezdtünk a beszélgetést. Az európai zsidóság elpusztításában Hilberg azt írja, Auschwitzban egymillió zsidót öltek meg. A holokauszt végösszege azonban nála 5,1 millió, és nem hatmillió, ami véget nem érő bajba sodorta. Valóban fontos ez? – kérdeztem.

„Igen, fontos”, válaszolta Hilberg. „Egy sor számítás miatt. Ha a veszteségeket országonként lebontod, azt találod, hogy az én számításom és a „hatmillió” táborai közötti alapvető különbség... a Szovjetunió. Ami azt jelenti, hogyha nem haltak meg, ott vannak... Ez fontos, mert a zsidó történelem számottevő részéről beszélünk. És a kortárs zsidó történelemről van szó!”

Hilberg bölcs és lenyűgöző előadásba kezdett a szovjet népszámlálás kiszámíthatatlanságáról, a népszámlálási adatok politikájáról és a forrás nélküli becslések elfogadásának veszélyeiről. „A német statisztikusok házszámok nevezik azt”, mondta, „amikor egy olyan szám jelenik meg, amelyet nem tudsz bizonyítani.”

Rákérdeztem a gázkamrákra. Irving annyi energiát beleölt abba, hogy gyanút keltsen a gázkamrák körül. Miért? „Más országokban az embereket lelövik vagy halálra kaszabolják”, mondta Hilberg, „még a második világháború után is, Ruandában például. A gázkamrát azzal az elképzeléssel építed, hogy tömegesen gyilkolj le embereket. Mihelyt megvan a gázkamra, akad hozzá egy elképzelésed is, és ez a teljes megsemmisítés. A gázkamrában nem látod az áldozatot. Úgyhogy ebben az értelemben a gázkamra sokkal veszélyesebb, sokkal bűnösebb. A gázkamrának szélesebb körű jelentősége van. Tehát, amikor a gázkamrát tagadod, nemcsak az esemény egy részét tagadod, hanem az egyik meghatározó fogalmat. Auschwitz a holokauszt szinonimájává vált. És természetesen, minden egyéb mellett, néhány millió ember halálát is tagadod.”

Bármiről is beszélgettünk – Goldhagenről, Hitler bűnösségéről, a szovjet és az amerikai zsidók párhuzamos életéről –, valahogy mindig visszatértünk a számokhoz. „Ezek a számok fontosak”, mondta Hilberg. „Egy nagyon egyszerű okból kifolyólag is fontosak, nevezd vallásosnak, ha úgy tetszik.” Ekkor észrevette, hogy a hűtőszekrényre tapadó mágneses rajzfilmfigurákról tekintetem átsiklott a tévé tetején lévő menőrára.

„Én ateista vagyok”, mondta. „Ezek a feleségem tárgyai, nem az enyémek. Én ateista vagyok. De végül is, ha nem akarsz teljesen megadni magad a nihilizmusnak, ragaszkodnod kell az adat fontosságához. Fontos-e az adat?”

Megítélésem szerint kétség nem fér hozzá. Nem vitatható. Fontos, mert számomra fontos – ez az életem.”
A tények szentsége. Miután Hilbertől távoztam, azt gondoltam: ez bizony nem sok. A brutalitás, az embertelenség, az ipari méretű gyilkolás egy életen át tartó tanulmányozása, személyes tragédiák és szakmai konfliktusok után mindössze ez maradt neki, amihez ragaszkodhat. A tények szentsége. És mégis, Hilberg részletek iránti szenvedélye, a helyes megfejtést hajszóoló, nyomozóriporteri állhatatossága sokkal tovább megmaradt bennem, mint a kérdéseim nyomán feltámadó, ellentmondásos együttérzések bármelyike. A tények szentsége. Nem sok. Talán nem elég. De ez minden, amink van.

*(The Atlantic Monthly, 2000. febr.)
Szilágyi Csaba fordítása*

Kérjük küldje el véleményét címünkre: beszelo@c3.hu

[C3 Alapítvány](#) c3.hu/scripta/
